

**HAZAI ÉS NEMZETKÖZI ÉLELMISZERÁRAK
ÖSSZEHASONLÍTÁSA NÉHÁNY FONTOSABB
TERMÉKPÁLYÁN**

**Budapest
2006**

Kiadja:

az Agrárgazdasági Kutató Intézet

Főigazgató:

Udovecz Gábor

Szerkesztőbizottság:

Bognár Imre, Dorgai László, Kamarásné Hegedűs Nóra (titkár), Kapronczai István,
Kertész Róbert, Keszthelyi Szilárd, Kovács Gábor, Popp József,
Udovecz Gábor

Készült:

a Gazdaságelemzési Igazgatóság
Piaci Információs Osztályán

Összeállította és szerkesztette:

Tunyoginé Nechay Veronika

Szerzők:

Horváth Zsuzsanna

Kemény Gábor

Németh Noémi

Stummer Ildikó

Thury Eszter

Tunyoginé Nechay Veronika

Az adatok és verbális információk gyűjtését
Keresztessyné Mohr Katalin végezte.

Közreműködött:

Szabóné Haszonits Ágnes

Opponensek:

Kertész Róbert

Szerdahelyi Péter

HU ISSN 1418 2130

ISBN 963 491 484 5

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
1. A hazai- és nemzetközi árak és ártendenciák vizsgálata	7
1.1. A vizsgálatban szereplő termékpályák és termékek köre, valamint a megfigyelésbe vont országok	7
1.2. A vizsgálatba vont termékpályákra jellemző horizontális és vertikális koordináció	8
1.3. Az adatok forrása	10
1.4. A vizsgálatban alkalmazott módszer, valamint az anyagban előforduló árak fogalomtára	10
2. A vertikális árszerkezet vizsgálata és a fontosabb ártendenciák a termékpályák különböző fázisaiban	13
2.1. Sertéshús	13
2.1.1. Európai és hazai piaci tendenciák	13
2.1.2. A hazai termékpálya főbb jellemzői	14
2.1.3. A sertés karaj vertikális árszerkezete	16
2.2. Baromfihús	19
2.2.1. Európai és hazai piaci tendenciák	19
2.2.2. A hazai termékpálya főbb jellemzői	21
2.2.3. A csirkehús vertikális árszerkezete	21
2.3. Olajos magvúak	24
2.3.1. Az olajos magvúak hazai piaci tendenciái	24
2.3.2. A világ- és a közép-európai piac jellemzői	25
2.3.3. A magyarországi növényi olaj termékpálya piaci szereplői	25
2.3.4. A vertikális árstruktúra hazai és külföldi összehasonlítása	26
2.4. Gabona	32
2.4.1. Gabonapiaci kínálat	32
2.4.2. A hazai és nyugat-európai piaci helyzet összevetése	32
2.4.3. A kínálat levezetését meghatározó export alakulása az Unió piacán	32
2.4.4. A termelői- és kikötői árak tendenciája és viszonya az intervenció árhoz a vizsgálatban szereplő országokban	33
2.5. Zöldség-gyümölcs	36
2.5.1. A friss zöldség-gyümölcs termelés helyzete	36
2.5.2. Vertikális árszerkezet	36
3. A főbb megállapítások	43
Rövidítések jegyzéke	47
Felhasznált irodalom	49
Mellékletek	51

Bevezetés

Magyarországon a termékpályák tevékenységének egymást követő elemei elkülönülnek, egy-egy termelési szakaszba összpontosulnak. A termelési szakaszok részesedését a termékpálya összes jövedelméből az elért árak nagysága és aránya, valamint a tevékenység érdekében lekötött eszközök és folyó költségek határozzák meg. Az Agrárgazdasági Kutató Intézetben (AKI) már több éve folyik a fontosabb hazai termékpályák költség-jövedelem- és árszerkezetének vizsgálata. Ugyanakkor a hazai- és nemzetközi termékpályák árszerkezetének összehasonlítására, az eltérések okainak magyarázatára eddig nem került sor. Munkacsoportunk az AKI-ban már kidolgozott módszer alapján (az ettől való eltérésekre minden esetben kitérünk) csak az árszerkezetekre vonatkozóan készített összehasonlítást a főbb hazai és nemzetközi termékpályákon (a vizsgálatban szereplő termékpályák kiválasztását a beszerezhető nemzetközi adatok is befolyásolták). Minden termékpálya esetében a hazai és nemzetközi piac főbb jellemzőinek bemutatása előzi meg az árszerkezetek összehasonlítását, különös tekintettel a termékpálya-szakaszok közötti koordináció kérdéseire. A termékpálya egyes termelési szakaszai közötti koordinációk különböző típusai befolyásolják a végterméken elérhető nyereség összegét és a piaci szereplők ebből való részesedését. **A vizsgálat célja elsősorban az árszerkezetek bemutatása és kiértékelése.**

1. A hazai- és nemzetközi árak és ártendenciák vizsgálata

A termékpályák különböző termelési szakaszaira vonatkozó hazai- és nemzetközi árak ismerete folyamatosan bővül. A tagállami működéssel, a korábban csak nehezen hozzáférhető árinformációk egy jelentős része – főleg a kötelező árszolgáltatásba tartozók – szinte folyamatosan rendelkezésre áll. Az EU-s piacsabályozás ugyanakkor a termékpálya egy-egy, és nem minden szakaszára vonatkozik, ezért ebben az adatforrásban árinformációk csak a piaci szabályozás alá eső termelési szakaszokra találhatók. A hivatalos árinformációkon kívüli egyéb **adatforrások felkutatása tette lehetővé, hogy az egyes termékpályákon belül valamennyi, vagy több vertikum ára már folyamatosan és elég operatíván követhető. A fent említett két adatforrásból származó árinformációk kerültek felhasználásra a termékpályák vertikális árszerkezeteinek bemutatása során is.**

A termékpálya vertikális árszerkezetének vizsgálatában összehasonlításra kerültek a mezőgazdasági alapanyagok hazai- és nemzetközi árai. Már a csatlakozáskor megfigyelhető volt, hogy a **termelői árak a termékpályák jelentős részében és a csatlakozó országok többségében elérték vagy meg is haladták az EU átlagos árszintet. A termékpálya más vertikumaiban azonban az árak különböző mértékben zárkóztak fel az EU árszintjéhez. A fogyasztói árak színvonala Magyarországon és más velünk együtt 2004-ben csatlakozó országban is elmarad az EU átlagtól,** és nagyságát nem elsősorban a piaci, hanem a tagországra jellemző egyéb tényezők befolyásolják.¹ A fogyasztói árakban való eltérés főként az egyes tagállamok fizetőképes keresletének és GDP mutatójának nagyságával függ össze, és nem a termékpálya termelésének eredményességében országoként meglévő különbségekkel.

Az anyag, a termékpályák termelői- és fogyasztói árain kívül a feldolgozott (mezőgazdasági) termékek hazai- és nemzetközi értékesítési árait is vizsgálja, és keresi a választ arra, hogy a feldolgozó iparok koncentrációjában és hatékonyságában meglévő különbségek mellett, az egységes piacnak megfelelően az értékesítési árakban vannak-e különbségek, vagy a termelői árakhoz hasonlóan az említett árakban meglévő eltérések sem számottevőek.

1.1. A vizsgálatban szereplő termékpályák és termékek köre, valamint a megfigyelésbe vont országok

Az árak és árárányok, valamint a piaci- és szervezeti formák vizsgálata néhány fontosabb termékpályára (**sertéshús, baromfi, olajos növények és zöldség-gyümölcs**), ezen belül jól körülhatárolható termékekre vonatkozik. A termékpályák, és termékek kiválasztását a beszerezhető adatok határozták meg, ezen kívül az azonos tartalmú árak egybevetése érdekében a vizsgálatba vont termék egyértelmű beazonosíthatósága és a különböző országok közötti azonossága volt alapvető szempont. A termékek és minőségi kategóriák vizsgált országok közötti azonossága, mint alapvető követelmény eléggé lehatárolta az összeállításban elvégezhető összehasonlításokat és csökkentette a vizsgálatba vonható termékek körét. (A gabona-termékpálya vertikális vizsgálata éppen a különböző országokban azonos minőségi kategóriájú lisztek hiánya miatt maradt el. A zöldség-gyümölcs ágazatra vonatkozóan csak a friss fogyasztású termékek árszerkezetének vizsgálata található meg az anyagban, a különböző nemzetközi zöldség-gyümölcs feldolgozó cégek termelői és értékesítési árainak ismerete hiányában a feldolgozó szakasz vizsgálatát nem sikerült elvégezni.)

¹ Orbánné Nagy Mária: Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között, Agrárgazdasági Tanulmányok, 2003. 5. szám (7)

A különböző tagállamok vizsgálatba kerülésénél az adott termék szempontjából kiemelkedő termelés, vagy a külkereskedelmi forgalomban betöltött arány volt meghatározó, ezen kívül az is, hogy az EU-15-ből, valamint az új tagállamokból egyaránt kerüljenek a megfigyelésbe országok. Különös hangsúlyt kapott egy ország a vizsgálat szempontjából, ha Magyarország exportjában, vagy importjában meghatározó szerepet tölt be. (A sertéshús vertikális árszerkezetének vizsgálatánál így került bevonásra, pl. Hollandia, Németország, zöldség-gyümölcs esetében Lengyelország, Olaszország, illetve Franciaország, stb.)

1.2. A vizsgálatba vont termékpályákra jellemző horizontális és vertikális koordináció²

A termékpályákon belüli vizsgálat során alapvetően – a hazai tagoltságnak megfelelően – **három vertikumot különböztetünk meg; a mezőgazdasági alapanyag-termelés (termelőtől a feldolgozásig), az alapanyagok feldolgozó szakaszát, és a végtermékek értékesítésének kereskedelmi fázisát.** Mindhárom fázisban a vizsgálat során **azonos termékeket és azonos tartalmú árakat hasonlítunk össze** a különböző országokban. Egyes országokban (főleg EU-15), a különböző termékpályák alapanyag-termelő és feldolgozó szakaszai között a vertikális koordináció zárt formája alakult ki, – tehát a termékpályák kevésbé tagoltak (baromfi, szőlő-bor, sertéshús, stb.) – amelynek keretében a mezőgazdasági alapanyagok piaci áráról sem beszélhetünk. Ugyanakkor az ilyen esetekben is nyomon követhetők e termékek termelői árai a fizikai piacokon.

A magyarral megegyező vertikális tagozódás egy-egy termékpályán belül a szomszédos kelet-közép-európai országokban figyelhető meg³, amely különbözik az EU régi tagállamaira jellemzőtől⁴.

A régi tagállamok alapanyag-termelő- és feldolgozó fázisa közötti vertikális koordináció egy hosszú, több lépcsős fejlődési folyamat eredménye. Először a **horizontális** szerveződések alakultak ki. Ez a folyamat a régi tagállamokban már az elmúlt évtizedekben megoldódott és lezárult. Az EU-15-ök szövetkezetei nem uniformizáltak, fejlődésükre a sokszínűség a jellemző. Ugyanakkor a termelői szerveződések célja a tagállamokban közös; input oldalon az eszközök közös beszerzése, output oldalon pedig a termékek közös értékesítése, illetve ezek segítése. A szövetkezetek általában nem fizetnek többet a farmereknek, mint más feldolgozó, vagy kereskedő. A szövetkezetek mégis jobb feltételeket biztosítanak a tagjaiknak, mint a magánvállalatok a velük kapcsolatban álló gazdáknak. Az előny a közös beszerzésből és értékesítésből, az alapanyag kereskedeleméből származó többletnyereségből adódik. A 90-es évek közepén készült felmérés szerint a szövetkezetek száma Spanyolország kivételével már csökken. Oka a koncentráció fokozásával való hatékonyság-növelés. Országok és termékpályák szerint változó a szövetkezetek által ellenőrzött piaci részesedés.

² Koordináció egy olyan rendszer, amelyben az egymást követő lépcsőfokok egymáshoz kapcsolódnak és együtt működnek. A koordinációs mechanizmusok a nyílt piaci tranzakcióktól a vertikális integrációig terjedhetnek. (3)

³ A vertikális koordináció ezekben az országokban külső, az információk és jóságok cseréje az élelmiszerpiacok lépcsői között külön-külön vállalatokban, illetve entitásokban történik. A külső koordináció árjelzéseken alapul, illetve további jellemzője a jól definiált minőségi követelmény és standardok (3)

⁴ A koordináció belső, az egymást követő lépcsőfokok közötti információ- és jóságok közötti csere egy vállalaton belül valósul meg. A koordináció ezt a fajtáját nevezzük vertikális integrációnak. Az árjelzések szerepét a vállalaton belül az adminisztratív döntések váltják fel. (3)

Dániában a tejtermelés több mint 90%-a, a tojástermelés 71%-a, a brojler-termelés 51%-a, a zöldség-gyümölcs több mint 60%-a tartozik a szövetkezetekhez. Jelentős a szövetkezeti mozgalom az íreknél is. Specializált szövetkezetek vannak Dániában, Franciaországban, amelyek diverzifikált, multiszektorális szövetkezetek (Tóth, 2000).

A szövetkezetek pénzügyi döntései a tőkestruktúrájukon és azon képességükön keresztül értékelhetők, hogy mennyiben képesek saját alaptőkéjük növelésére, ami a farmerektől és a bankoktól történő tőkebevonás, valamint a részvény- és az adósságpiacon végzett műveletek révén történhet meg. A termelési befektetéseket illetően a szövetkezetek különféle stratégiai lehetőségek közül választhatnak. A pénzügyi, finanszírozási struktúra nagyon eltérő a különböző országokban. A sajáttőke nem jellemző Franciaországban, a spanyoloknál erős a pénzügyi struktúra. A dán tejszövetkezet, az MD Foods, úgy emelt jelentősen tőkét, hogy kötvényeket bocsátott ki a nemzetközi pénzpiacon. A francia szövetkezetek, CANA és az ULN alapjait egy sajátos értékpapír (átmenet a részvény és a kölcsöntőke között) kibocsátása növelte. Az ír szövetkezetek a részvényt piacon növelték (törzs) tőkéjüket. Franciaországban a szövetkezetek jobban függenek a bankoktól, mint a többi országban, Írország kivételével. A legkedvezőbb gazdasági és pénzügyi eredményeket az ír diverzifikált szövetkezetekben érték el, összehasonlítva akár a többtevékenységű francia, vagy más ország specializált szövetkezeteihez képest. A legjobb eredményeket azokban a szövetkezetekben érték el, amelyek a lehető legmagasabb fokon dolgozták fel a terméket, és megbízható kereskedelmi márkát fejlesztettek ki. A legtöbb szövetkezet igyekszik bekerülni a saját márkával rendelkező cégek közé. Az Eurostat szerint csak azok a szövetkezetek szereztek domináns piaci pozíciót, amelyek kereskedelmi védjeggyel, vagy árvezetéssel rendelkeztek. A hozzáadott érték aránya a forgalomhoz viszonyítva ezekben a szövetkezetekben elérte a 20-50%-ot is (Tóth, 2000).

Az EU-15 tagállamaiban gyakori, hogy a termékpálya első két termelési fázisa egy kézben összpontosul (**vertikális integráció**). Nyugat-Európában a vertikális koordináció egyik legfontosabb formája a marketing-szövetkezet, amely felvásárlással és feldolgozással is foglalkozik. A vertikális integrációnak különösen a tojás és baromfi esetében nagy a szerepe. Dániában a hús termékpálya első két fázisának nyereségén termelő és feldolgozó osztozik, Hollandiában a termelőket összefogó szövetkezés épült be a feldolgozásba. A kevés számú hazai példa a közös alapanyag-termelésre és feldolgozásra (baromfi) azt mutatja, hogy ilyen esetben a végtermék ára alacsonyabb, mint a termelés és feldolgozás elkülönülése esetében. Ez az előny többféle okra vezethető vissza, amelyek közül elsősorban, a kisebb általános költségek, a mennyiségi és minőségi követelmények szigorúbb betartása, a homogén és folyamatos, az igényeknek megfelelő alapanyag-ellátás stb. említhetők meg. Igaz, hogy az értékesítési árban foglalt nyereségen most az alapanyag termelő és feldolgozó egyaránt osztozik valamilyen arányban (pl. a felmerülő költségek, valamint a lekötött eszközök arányában), ugyanakkor a szervezet vertikális integrációban a kisebb költségek miatt jobban bírja az árversenyt, és piaci előnyre tehet szert a többi szervezettel szemben.

1.3. Az adatok forrása

A vizsgálathoz szükséges adatok köre nemcsak a termékpálya szakaszok árait foglalja magában, hanem a végtermékek egységére jutó alapanyag mennyiségének kalkulálásához szükséges technológiai paramétereiket is.

Az **árinformációk** az egyes országok piaci információs rendszereitől, illetve az EU Bizottság tagállamokra kiterjedő árgyűjtéséből származnak, ugyanakkor a termékpályára jellemző **technológiai paraméterek**hez más piaci szervezeteken és kutató intézeteken keresztül jutottunk hozzá. Az egyes országok termékpályáin belüli vertikális koordináció jellemzőit különféle irodalmakból és a piaci szervezetekkel való levelezések alapján gyűjtöttük össze. Ezek az információk még nem teljesek (főleg irodalmi forrásból származnak), és nem minden országra vonatkozóan állnak rendelkezésre.

1.4. A vizsgálatban alkalmazott módszer, valamint az anyagban előforduló árak fogalomtára

Az előzőekben már említettük, hogy a hazai és nemzetközi vertikális árszerkezet összehasonlításánál alkalmazott módszer az AKI korábbi kutatásain alapszik. **Az árszerkezet kialakításánál alkalmazott módszer lényege, hogy végterméknek, vagyis egységes vetítési alapnak a forgalmazási fázist elhagyó terméket tekintjük.** (Ettől vannak eltérések az anyagban, – pl. olajos növények, gabona – a tárgyalt részeknél azonban egyértelműen kiderül, hogy a vizsgálatban milyen terméket tekintünk „végterméknek”). Az egyes fázisokban, az egységnyi végterméknek megfelelően az árakat, a kihozatali mutatóknak megfelelően korrigáltuk. Megjegyezzük, hogy az egyes termékpályák végtermékeire vonatkozó hazai és nemzetközi árszerkezetek bemutatásánál minden ország esetében törekedtünk saját kihozatali mutatóival kalkulálni. Azoknál a termékeknél (pl. vágósertés és -baromfi), ahol az alapanyag különböző részei eltérően „értékesek”, a vizsgálatban szereplő országok alapanyag árainak felosztásánál is a hazaiával megegyező értékarányokat alkalmaztuk.

A vizsgálatba vont termékek és tagállamok termelői, feldolgozói és végtermék értékesítési szakaszai árainak egybevetése során figyelembe vettük, hogy az egyes tagállamok és vertikumok bruttó áraiban jelentősen eltérőek a forgalmi adókulcsok. A termelői és feldolgozói szakaszok árgyűjtése nagyobb részt a kötelező tagállami információszolgáltatásra támaszkodik, – amelynek célja többek között az árak összehasonlítása is – ezek az árak nem tartalmazzak adót. Az anyagban szereplő fogyasztói árak viszont bruttó árként kerültek begyűjtésre, majd az egyes tagállamokban az adott termék bruttó fogyasztói ára az érvényben lévő áfa kulcsokkal csökkentve lettek, **az anyagban tehát a nettó fogyasztói árak kerültek összehasonlításra.**

Az egyes tagállamok termékpályáinak említett termelői, feldolgozói és végtermék-értékesítési fázisaiban azonos, a tagállamok közötti összehasonlításban teljesen egybevágó termékkategóriák termelői, feldolgozói-értékesítési és fogyasztói árait hasonlítjuk össze. Az alábbiakban az árak tartalmát egyértelműen tisztázó definíciókat adjuk meg:

Termelői ár: továbbértékesítésre, vagy feldolgozásra felvásárolt mezőgazdasági termékek bevétele és a felvásárlás mennyiségének hányadosa. (A zöldség-gyümölcs termékek esetében a nagybani piacon történő értékesítés során elért egységár is ebbe a kategóriába tartozik.) A termelői ár különböző szintjeiről beszélhetünk attól függően, hogy az értékesítés

során hány piaci szereplő kezén megy át a termék. Termelői árnak nevezzük a kereskedő felé történő értékesítést, illetve a feldolgozó kapujában mért árakat egyaránt még akkor is, ha az utóbbi esetben nem közvetlenül a termelőtől kerül feldolgozásra a mezőgazdasági termék.

Feldolgozói értékesítési ár; a feldolgozott termék elsődleges értékesítéséből (különböző értékesítési irány) származó bevétel és az értékesített mennyiség hányadosa.

Fogyasztói ár; közvetlenül a fogyasztóknak értékesített mezőgazdasági alapanyag, vagy abból feldolgozott (vég)termékek egységének értéke a kiskereskedelemi egységekben, vagy fogyasztói (fizikai) piacokon. Összeállításunkban szereplő átlagos (adott termékre vonatkozó valamennyi minőségi kategóriát és értékesítési irányt magába foglaló) fogyasztói árak (1) forrása a tagállamok nemzeti statisztikai hivatalai, a fogyasztó árak (2) pedig a vizsgált országok hipermarketjeiben felmért árak.

2. A vertikális árszerkezet vizsgálata és a fontosabb ártendenciák a termékpályák különböző fázisaiban

2.1. Sertéshús

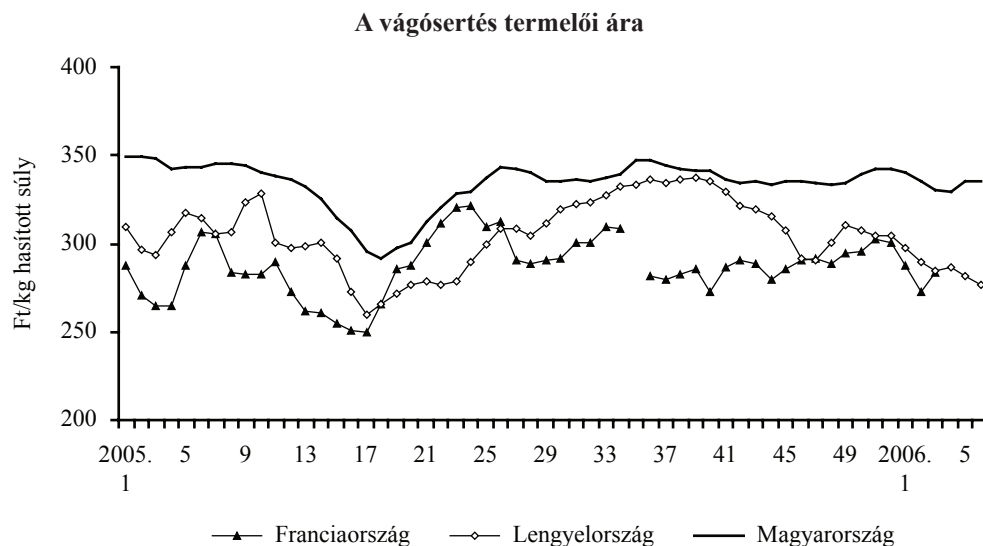
2.1.1. Európai és hazai piaci tendenciák

Az USDA előzetes adatai szerint a világ sertéshús termelése 92,5 millió tonna volt 2005-ben. A világtermelés csaknem felét Kína adja, a második helyen az EU áll 21 millió tonna körüli termeléssel. Az EU tagállamai közül a legtöbb sertéshúst Németországban termelik, majd Spanyolország, Franciaország, Dánia és Hollandia következnek. A 10 új tagállamot tekintve Lengyelország a legnagyobb termelő, a második helyen pedig Magyarország áll. A sertéshúsok termelése 2006-ban várhatóan 1%-kal növekszik, a legnagyobb növekedés Németországban és Lengyelországban várható. Az EU legjelentősebb sertéshús termelő tagállamai egyben a legnagyobb fogyasztók is. Az EU-25 országai 2005-ben 19,3 millió tonna sertéshúst fogyasztottak, 2006-ban a fogyasztás további növekedése várható. Az EU önellátási foka sertéshúsból 106% körül alakul. Az önellátási fok Dániában a legnagyobb, az ország a sertéshúsok exportjában is vezető szerepet tölt be. Az EU a világ legnagyobb sertéshús exportőre, 2005-ben a kivitel 1,4 millió tonna körül alakult, az előrejelzések szerint 2006-ban csaknem 1,5%-kal bővíthet az export.

Magyarországon jelentősen csökkent a vágósertések kínálata 2005-ben. Az előző évinél lényegesen kedvezőbb takarmányárak és a magasabb sertésárak nem eredményezték a vágósertés kínálat bővülését, ezért a vágóhidak a termeléshez szükséges alapanyag egy részét az EU más tagállamaiból vásárolták. A KSH adatai szerint 2005. január-november között az élő sertések behozatala 3,5 szerese volt a kivitelnek. A kínálat csökkenése mellett Magyarország továbbra is nettó sertéshús exportőr maradt. A sertéshús behozatal növekedése ellenére a kivitel 8%-kal haladta meg a behozatalt 2005. I-XI. hónapban.

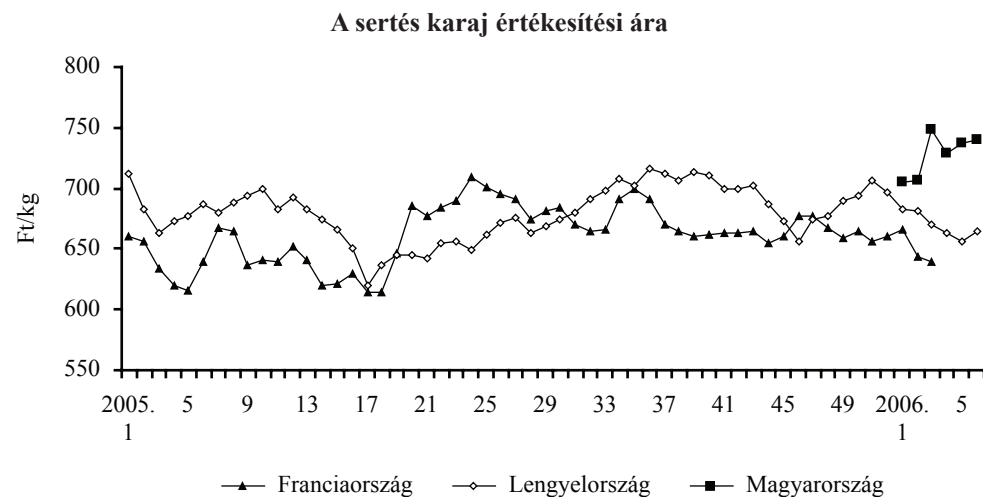
Az EU-ban 2005 elején bőséges volt a sertések kínálata, mely az árak csökkenését eredményezte. A sertésárak év közepétől kezdtek emelkedni, mivel a kínálat visszafogottabbá vált. A magyarországi sertésárak egész évben követték az EU átlagárának tendenciáját, ugyanakkor az év legnagyobb részében magasabbak voltak az uniós átlagárnál. A sertések termelői ára Lengyelországban és Franciaországban alacsonyabb volt a magyarországi áraknál. (A franciaországi sertésárakat a sertéstermelés csaknem 60%-át jelentő Bretagne árai reprezentálják.) A lengyelországi sertésárak 2005 végétől erőteljesen csökkentek a kínálat bővülése miatt (a sertésállomány 2005 novemberében 8%-kal volt nagyobb, mint egy évvel korábban). Az állomány növekedése a sertésstartás jövedelmezőségének javulásával magyarázható, mely elsősorban az előző évinél lényegesen alacsonyabb takarmányáraknak köszönhető. Magyarországgal ellentétben, Lengyelországban az állomány növekedését eredményezte a kedvezőbb vágósertés-takarmány árány. Lengyelországban a sertés karaj értékesítési ára a termelői ár tendenciájával megegyezően alakult, ugyanakkor 2005 végétől az árcsökkenés kisebb mértékű volt, mint a termelői árak visszaesése. Magyarországon a sertés karaj értékesítési ára 2006 elején a 2004-2005. évi átlagárhoz volt hasonló.

1. ábra

Forrás: MINROL, ITP, AKI

2. ábra

Forrás: MINROL, ITP, AKI

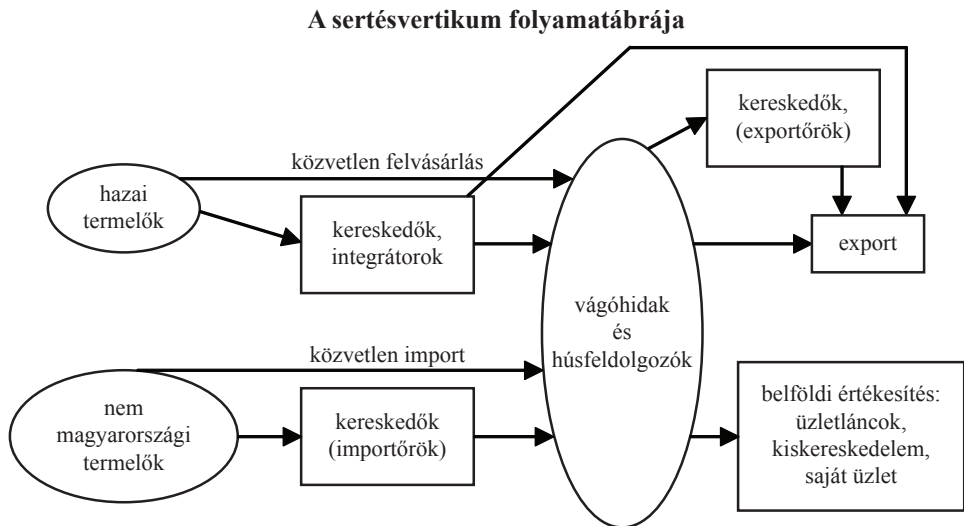
2.1.2. A hazai termékpálya főbb jellemzői

Magyarországon és az EU-ban a sertéshús termékpálya vertikális tagoltsága eltérő, amely mögött változatos tulajdonviszonyok és szervezeti formák sejthetők. Magyarországon általában a sertéstermelés, valamint a vágás és feldolgozás együtt alkotnak egy-egy termelési fázist a termékpályán belül. Az EU-ban viszont a vágóhidak a termelők tulajdonában vannak (termelés és vágás alkot egy fázist), és ettől csak a húsfeldolgozás különül el, vagy esetleg a teljes vertikum egy szervezetben valósul meg. Magyarországon az elmúlt 15 évben, a húsparban is megjelentek a pénzügyi befektetők, jelenleg három nagy érdekeltségi körhöz

kapcsolhatók a húsfeldolgozó szervezetek. Ugyanakkor a termelők vágóhidakban való tulajdonszerzése Magyarországon nem jellemző. Korábban a termelők és feldolgozók közötti kapcsolat közvetlenül, felvásárlási szerződések keretében történt, ma már gyakoribb az alapanyag beszerzésénél a kereskedők, integrátorok beékelődése. A vágáshoz szükséges alapanyagot a feldolgozó üzemek nagyobb részt a belföldi termelőktől vásárolják, ugyanakkor az elmúlt egy évben megnőtt az élősertések importja is.

A vágóhidaknak ma még viszonylag kis része rendelkezik saját hizlaldával. A nyers húсок és húskészítmények értékesítését általában maguk a húsfeldolgozók, kisebb arányban kereskedők végzik. Belföldön a késztermékek nagyobb hányada üzletláncokba kerül, néhány húsfeldolgozó saját kiskereskedelmi egységet üzemeltet, azonban ezek részesedése az összes forgalomból csekély. A késztermékek értékesítésének zömét végző üzletláncok tulajdonilag nem épültek be a termékpálya másik két előző fázisába, az ezekben zajló piaci folyamatoktól viszonylag elkülönülten, a fogyasztói árakon, illetve a más tagállamból behozott termékeken keresztül befolyásolják a termékpálya teljes tevékenységét.

3. ábra

A karaj tényleges értékesítési áraként feltüntetett francia és német értékesítési ár az összeállításban nagybani fizikai piacról származik. Ezzel szemben a vizálgatba vont új tagállamok (Lengyelország, Szlovákia, Magyarország) értékesítési árai az értékesítési irányok átlagára vonatkoznak. Németországban a húсокra és a húskészítményekre vonatkozóan nem áll rendelkezésre országos értékesítési átlagár, de az összeállításban felhasznált hamburgi nagybani piac értékesítési árai országos szinten is meghatározóak. Németországban a vörös húсок értékesítésében a diszkont üzletek részaránya 18% körüli. A különböző húsrészeket tekintve jelentős különbségek figyelhetők meg. A serteshúсок, ezen belül a karaj 20-22%-a kerül diszkontokba. A mészárszékek, amelyek aránya (2005-ben 19% körüli volt) az értékesítésen belül évről évre csökken, csak bizonyos régiókban bírnak nagyobb jelentőséggel (Németország déli és nyugati része). Franciaországban a serteshúсок csaknem 44%-át hipermarketekben, 30%-át pedig szupermarketekben értékesítik. Magyarországon a serteshúсок értékesítésében az üzletláncoké a vezető szerep, kb. 70-80%-os részarányal.

2.1.3. A sertés karaj vertikális árszerkezete

Az árszerkezet bemutatását és összehasonlítását a vizsgálatba vont országok között sertéshús esetében csak a sertés karaj végtermékre vonatkozóan végeztük el, a rendelkezésre álló adatok függvényében. Az árszerkezet bemutatásához a lehúzott félsertés termékből indulunk ki (csak erre a termékre vonatkozóan ismerjük a sertés részek mennyiségi és értékarányos megoszlását), amelynek súlyát valamennyi elemzésbe vont ország esetében a sertés élősúlyát 1,5 mutatószámmal osztva kaptunk meg. (Megjegyezzük, hogy a különböző országok technológia paramétereit is gyűjtöttük a különböző húsipari intézetek megkérdezésével, azonban ezekben lényeges eltérést nem találtunk, ezért minden ország vertikális árszerkezetének bemutatása során a magyar technológiai paramétereket használtuk fel.)

Ahhoz, hogy a karaj fogyasztói árban kimutassuk az alapanyag, valamint a karaj értékesítési árának arányát ismernünk kell a lehúzott félsertés hússzéki bontásából adódó főbb húsrészek mennyiségi megoszlását, valamint ezek értékarányos megoszlását is. A húsrészek aránya a lehúzott félsertésben egyforma a választott országokban, eltérés van viszont a különböző fázisok számított és tényleges áraiban.

A **1. melléklet** mutatja be a sertés karaj vertikális árszerkezetét. Az élősúlyos nettó termelői árakban legfeljebb 20-30 Ft-os eltérések tapasztalhatók 2004-2005. évek átlagában a vizsgálatba vont országok között. **Legalacsonyabb az élősúlyos ár Franciaországban, Magyarország a középmezőnyben helyezkedik el** (átlagos termelői ára csaknem 20 Ft-tal alacsonyabb a németekéhez képest). A magyarországi magasabb termelői árban a csökkenő sertésállomány következtében kialakult keresleti piac hatása mutatkozik meg. **Hasonló különbségek figyelhetők meg a nettó feldolgozói értékesítési árakban is, legalacsonyabb a francia feldolgozói ár, ezt követi a lengyelországi. Magyarország feldolgozói értékesítési árainál csak a német és valamelyest a szlovák árak magasabbak.** A vizsgálatba vont országok termelői és feldolgozói árának aránya a magyarországi árakhoz hasonló, azonban Lengyelország és Németország esetében a feldolgozói árak arányszámai (0,93, illetve 1,06) valamivel kisebbek, mint a termelői áraké (0,94, illetve 1,07). A franciaországi árak aránya viszont pont fordított, a francia termelői ár alacsonyabb a magyar árhoz képest (0,88), szemben a feldolgozói értékesítési árral (0,89) (1. táblázat).

Az igazán nagy különbségek a nettó fogyasztói árakban vannak, melyek közül a magyar ár az egyik legalacsonyabb. Messze kiugrik a holland, francia és német fogyasztói ár a csatlakozó országok áraihoz képest (1. táblázat).

1. táblázat

1 kg sertés karaj fázisárainak aránya* a megfigyelésbe vont országok között

Ország	1 kg sertés karaj			Vágósertés ár	
	Vágósertés termelői (élősúlyos) ára**	Tényleges feldolgozói értékesítési ára	Fogyasztói ára	Feldolgozói értékesítési ár	Fogyasztói ár
	Magyarország árai = 1			% -ban	
Magyarország	1,00	1,00	1,00	47,69	38,62
Németország	1,07	1,06	1,56	48,28	26,57
Hollandia	0,93	–	2,41	–	14,94
Lengyelország	0,94	0,93	1,30	48,31	28,03
Franciaország	0,88	0,89	1,80	46,98	18,92
Szlovákia	1,01	1,01	0,93	47,80	41,92

* A táblázat mutatószámai az egyes országok nettó árainak arányát mutatják Magyarország áraihoz viszonyítva

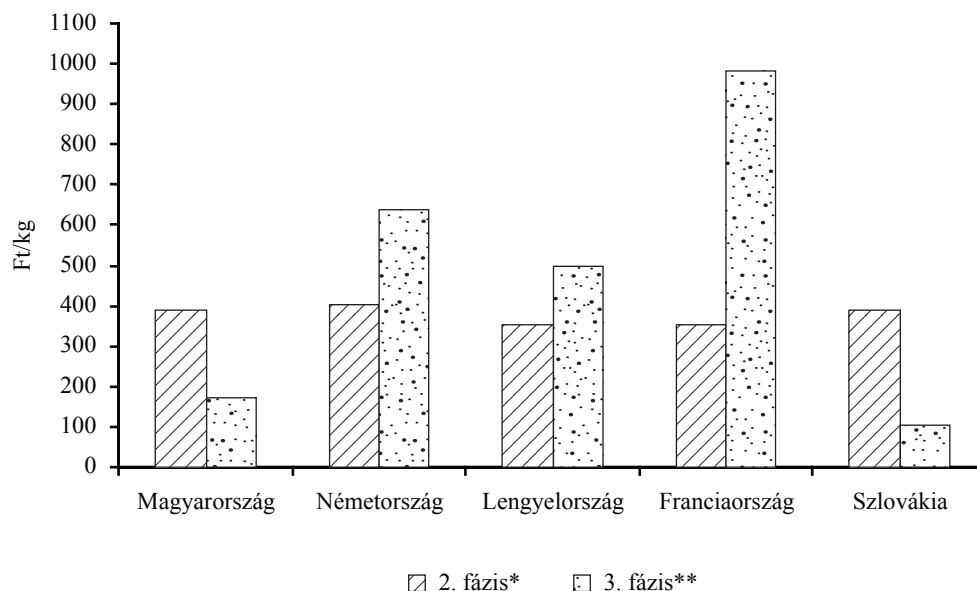
** 1 kg sertés karaj előállításához szükséges (9 kg) vágósertés élősúlyos termelői ára

Forrás: ATIS, MINROL, INSEE, ITP, ZMP, AKI alapján saját számítás

A vágósertés kalkulált termelői ára arányának ingadozása az értékesítési árban 2 százalékpont alatt marad. 1 kg karaj értékesítési árában a vágósertés termelői ára 47-48% körül alakul valamennyi vizsgált országban. A fogyasztói árakban való eltérés az előbbinek sokszorososa az elemzésben szereplő országok között. A két-, két és félszer magasabb fogyasztói árának köszönhetően Hollandiában a legalacsonyabb (14,9%) a vágósertés árának aránya a karajban, és legmagasabb a két legalacsonyabb fogyasztói árral bíró Szlovákiában (41,9%) és Magyarországon (38,6%) (1. táblázat).

Megfigyeltük az elemzésbe vont országokban keletkező bevételek eltéréseit a termékpálya különböző fázisaiban (2. és 3.). A 2. fázisban 1 kg karaj feldolgozói értékesítési árából levonva az előállításához szükséges vágósertés termelői árat (alapanyag-költségét) **a nagyobb bevételek a magasabb alapanyag- és feldolgozói árat elérő országokban tapasztalhatók** a vizsgált időszakban (Német-, Magyar- és Lengyelország), ugyanakkor **a kisebb termelői és feldolgozói árat elért országokban** (Francia- és Lengyelország) **az egységnyi terméken elért bevétel valamivel alacsonyabb** (4. ábra). A sertés karaj termelési fázisainak alacsonyabb árai a szóban forgó országok (francia, holland, lengyel) alacsonyabb költségeire is utalnak, amelyek az egyes fázisokban magasabb jövedelem elérést, a piaci stratégiákban pedig nagyobb ármozgást engednek meg. Az alacsonyabb fázisárakat elérő országokban a termelési méretek és koncentráció is magasabb, mint Magyarország, illetve Szlovákia esetében, amely feltehetően az előbbi tagállamokban nagyobb összes jövedelem elérését teszi lehetővé a termékpálya feldolgozói fázisában (4. ábra).

1 kg sertés karaj előállításának bevétel-többlete az egyes fázisokban (2004-2005. évek átlaga alapján)

* végtermék feldolgozó értékesítési ára-alapanyagár

** végtermék fogyasztói ára-végtermék feldolgozó értékesítési ára

Forrás: AKI alapján saját számítás

Lényegesen nagyobbak a sertés karaj termékpályán a harmadik fázis bevételei (végtermék fogyasztói árából levonva 1 kg sertés karaj feldolgozó értékesítési ára) közötti eltérések a vizsgálatba vont országok között (4. ábra). A vizsgálatban szereplő országok közül (Lengyelországot kivéve) az újonnan csatlakozókhöz képest, a régi tagállamokra a jóval magasabb fogyasztói ár és a termelési fázisok alacsony árai jellemzőek. Feltételezhető, hogy a sertéshús termékpálya végtermékén (sertés karaj) keletkező magasabb bevételből a termelési fázisok is különféle módon részesedhetnek. A szövetkezeteknek a jelentős márkákkal bíró feldolgozó szervezetek felé történő terjeszkedése, valamint a szövetkezetek tulajdonában levő pénzügyi szervezetek, vagy esetleg a termékpályán belüli részvénytársaságban történő tőkeáramlás és -kiegyenlítés révén a termelői fázisok a korszerűsítéséhez szükséges forrásokkal jobban ellátottak. A megoldási módok az egyes országok között rendkívül változatosak, de a horizontális és vertikális integráció, valamint a jelentős márkával rendelkezés és a diverzifikált tevékenység mind hozzájárulnak ahhoz, hogy a más szektorban (pénz- és kereskedelmi szektor) felhalmozódó tőke áramlása révén a gazdasági ágazatok között a befektetések hozadékát tekintve kiegyenlítés menjen végbe.

2.2. Baromfihús

2.2.1. Európai és hazai piaci tendenciák

Világviszonylatban 2005-ben nőtt a baromfihús-termelés. A FAO szakemberei szerint 2005-ben az összes baromfihús termelése 81,376 millió tonna volt, ami 3%-kal haladja meg az előző évit. Feltehetően a jelenlegi baromfi influenzajárvány sem fogja a termelést annyira visszavetni, mint ahogy attól tartani lehetne. Ezt igazolja az USDA elemzése is, melynek adatai szerint a termelés mennyiségének 4%-os emelkedése várható 2006-ban. A legnagyobb termelők az USA, Kína, Brazília és az Európai Unió. Legfontosabb szerepe továbbra is a csirkehús-termelésnek és az exportnak lesz. (2004-ben a világ összes baromfihús-exportjának 85%-a csirkehús és 10%-a pulykahús volt.)

Az EU-15 baromfihús-termelése 2004-re kiheverte az előző év madárinfluenza okozta veszteségeit, de a ZMP adatai szerint a 2001/2002 gazdasági év termelését nem tudta elérni. (2004-ben 9,241 millió tonnát termelt meg az EU-15, ami 119000 tonnával kevesebb, mint 2002-ben volt.) Hollandiában a 2003-as járvány miatt a termelés jelentősen elmaradt a járvány előtti időszaktól. Európa legnagyobb baromfihús-termelő országában, Franciaországban 2%-kal 1,987 millió tonnára esett vissza a termelés. Franciaország mellett Spanyolország, Németország, Olaszország és Nagy-Britannia a legnagyobb uniós csirkehús-termelők.

A ZMP adatai szerint a keleti csatlakozó országok termelése miatt az uniós termelés volumene 20%-kal nőtt. Az új tagállamok közül a legnagyobb termelő Lengyelország (900000 tonna), ezt követi jelentős lemaradással Magyarország (490000 tonna) és Csehország (228000 tonna).

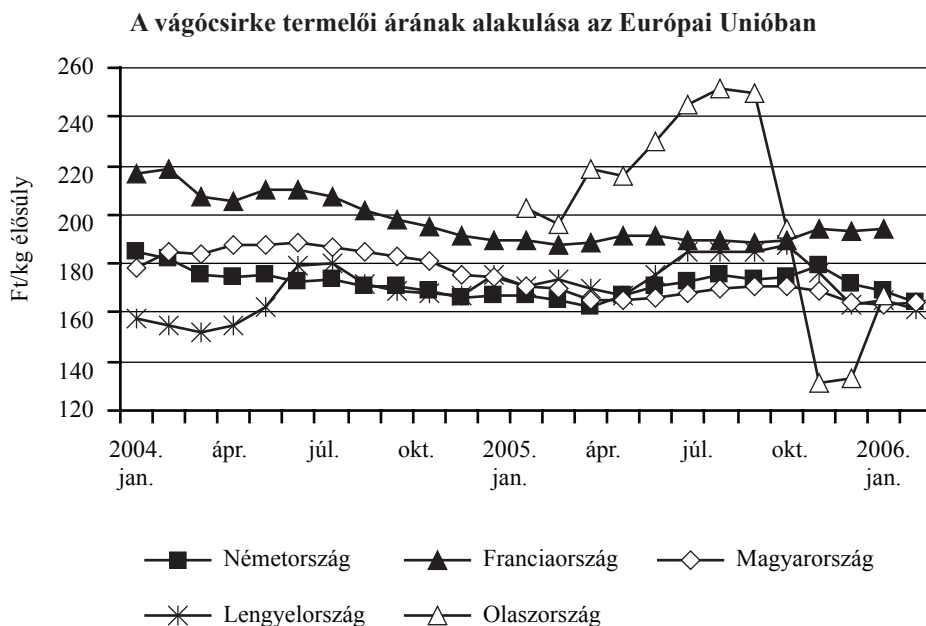
Az Európai Unióban az egy főre jutó fogyasztás a 2001-es 23,4 kg/főről 2004-re 22,4 kg/főre esett vissza.

Az Európai Unió termelése 2005-ben az előrejelzések szerint enyhén, 1%-kal nőtt. Az idei évben további 2%-os termelésnövekedés várható a csirkehús-termelésben és 2%-os visszaesés a pulykahús-termelésben. A vágócsirke ára viszonylag kiegyensúlyozottan alakul az év folyamán azokban a tagállamokban, ahol a vertikum egyes szintjei – elsősorban a termelés és a feldolgozás – között szorosabb kapcsolat van. Váratlan esemény azonban módosíthatja az árakat. Ez történt például 2005 második félévében, az egyre erősödő madárinfluenza-hírek hatására. A legnagyobb mértékű csökkenés a vágócsirke árakban Olaszországban következett be (5. ábra).

Hasonló folyamat zajlott le a 65%-os csirkehús feldolgozó értékesítési árának esetében is (6. ábra). Spanyolországban már 2005 eleje óta lassan, de folyamatosan csökkent a termék ára, a nyár második felében pedig Olaszországban is kezdett zuhanni a 65%-os csirkehús feldolgozó értékesítési ára, és az uniós átlagár is erőteljesen csökkenni kezdett.

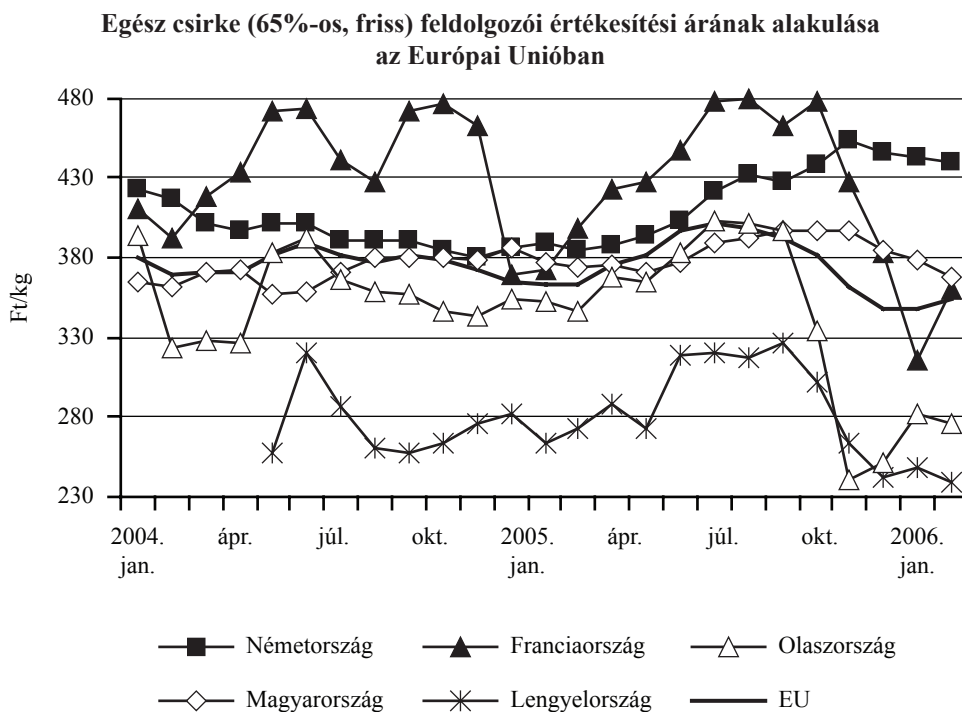
Magyarországon a vágócsirke termelői-, valamint a grillfertig csirke feldolgozó értékesítési árai a madárinfluenzáról érkező hírek hatására már az ősze elején csökkenésbe fordultak.

5. ábra

Forrás: ZMP, AGRESTE, ISMEA, AKI

6. ábra

Forrás: EU Bizottság, AKI

2.2.2. A hazai termékpálya főbb jellemzői

A piaci árinformációs rendszer (PÁIR) adatszolgáltatói körébe tartozó 14, a belföldi csirkehús termelés csaknem 80%-át forgalmazó baromfi-feldolgozó közül négy szervezet rendelkezik saját, vagy saját érdekeltségbe tartozó állattartó teleppel. A telepek két feldolgozó szervezet teljes vágócsirke szükségletét fedezik, vágó pecsenye kacsza esetében pedig egy feldolgozó szervezet igényének mintegy 15%-át. A pulykavágással is foglalkozó cégek közül a saját telepen történő vágópulyka termelés egy feldolgozó teljes igényét, egy másik feldolgozóéénak pedig felét (jelenleg 43%-át) fedezi. A többi esetben kizárólag szerződéses termeltetés keretében vásárolják meg a feldolgozó szervezetek vágóbaromfi szükségletüket.

A csirkehús értékesítési irányok közül a hipermarketek, valamint az áruházláncok felé történő értékesítés dominál, az értékesítés aránya ezekben a kiskereskedelmi egységekben a piaci megfigyelés szerint az összesből 70-100% között mozog. A PÁIR adatszolgáltatói közül csak két szervezet jelentett ennél kisebb, 20-, illetve 50%-os értékesítési részarányt. A helyi hagyományos kiskereskedelmi egységek felé történő értékesítés aránya 5-25% között mozog az említett piaci szereplők körében, egy feldolgozó esetében figyelhető meg ennél nagyobb súlyú (75%-os) értékesítési arány. Saját bolttal a feldolgozók 1/3-a rendelkezik, amelynek jelentősége inkább a vidéki körzetekben van.

A Magyarországgal együtt csatlakozó országokban a termékpálya vertikális tagoltsága a hazaihoz hasonló. Az EU-15-ök vizsgálatba vont tagállamai közül különösen Nagy-Britannia és Franciaország esetében a teljes baromfihús termelés valamilyen integrációs formában (szövetkezeti vagy vállalati) történik. Ezekben az országokban, a vágóbaromfi termelői ára csak fizikai piacon szerezhető be, hiszen a vertikum első két fázisával foglalkozó szervezetekben csak az első végtermék, jelen esetben a 65, illetve a 70%-os csirkehús értékesítési árát ismerik. A csirkehús árak forrása az egyes tagállamok EU Bizottságba küldött árjelentései. A csirkehúsok közül a 65%-os csirkehús termékre terjed ki a megfigyelés, a többi darabolt termék esetében csak hiányos adatok állnak rendelkezésre. A vertikális árszerkezet vizsgálatába a fellelhető adatok alapján, Magyarországon kívül még hét EU tagállam került bevonásra, a régi tagállamok közül Franciaország, Németország, Olaszország és Nagy-Britannia, az újak közül pedig Lengyelország, továbbá Szlovákia és Csehország.

2.2.3. A csirkehús vertikális árszerkezete

A csirkehúsra vonatkozó tényleges és kalkulált nettó termelői, feldolgozó értékesítési, valamint fogyasztói árak alakulását és szóródását az egyes országok között a **2. melléklet** mutatja be. A **nettó termelői árban levő különbségek** a csirkehús esetében nagyobbak, mint a sertéshúsnál, **eléri az 50 Ft-ot is kg-onként**, a **nettó feldolgozó értékesítési árakban pedig a 150 Ft-os eltérés is megfigyelhető**. A nettó fogyasztói árakban valamivel kisebbek a szélsőségek, mint a sertéshúsnál, de a csirkehúsnál is igaz, hogy **a régi tagállamok nettó fogyasztói árai másfél, kétszer nagyobbak az új tagállamokéhoz képest**.

1 kg 65%-os csirke fázisárainak aránya* a megfigyelésbe vont országok között.

Ország	1 kg 65%-os csirke			Alapanyagár termelői ár a	
	Vágócsirke termelői ára**	Tényleges feldolgozói értékesítési ára	Fogyasztói ára	Feldolgozói értékesítési ár	Fogyasztói ár
	Magyarország árai=1			% -ban	
Csehország	0,98	0,90	0,83	70,55	57,92
Franciaország	1,12	1,15	1,28	62,94	43,15
Lengyelország	0,97	0,73	0,72	84,92	65,86
Magyarország	1,00	1,00	1,00	64,48	48,99
Németország	1,04	1,07	1,50	62,41	33,96
Olaszország	1,24	0,93	1,36	85,87	44,57
Szlovákia	1,00	0,96	0,85	67,29	57,82
UK	1,05	0,91	1,65	74,78	31,24

* A táblázat mutatószámai az egyes országok nettó árainak arányát mutatják Magyarország áraihoz viszonyítva

** 1 kg 65%-os csirkéhez szükséges (1,54 kg) vágócsirke termelői ára

Forrás: EU Bizottság, Ministère de l'Agriculture et de la Pêche (Paris), ZMP (Berlin), DEFRA (London), ILO (Genova), AKI alapján saját számítás

A 2. táblázatban a vizsgálatba vont országok termelői, feldolgozói értékesítési és fogyasztói árainak arányai láthatók Magyarország áraihoz hasonlítva. **1 kg 65%-os csirke előállításához szükséges alapanyag kalkulált termelői ára** 2004-2005. évek átlagában **Cseh- és Lengyelországban a legalacsonyabb**, a szlovák ár a magyarral azonos szintű. A magyar árakat legnagyobb mértékben az olasz és francia termelői árak haladták meg. (Megjegyezzük, hogy a vágócsirke termelői árainak tendenciája és az országok közötti rangsora 2004-ben és 2005-ben eltérő volt. Magyarország termelői ára a megfigyelt országokban, 2004-ben nagyságát tekintve valahol a középmezőnyben volt, ugyanakkor a folyamatos csökkenés eredményeként 2005-ben, a szóban forgó országok áraival összehasonlítva már az egyik legalacsonyabb a hazai termelői ár. Más tagállamokban, pl. Olaszországban 2005 második felében, a madárinfluenzával kapcsolatos hírek hatására tértek el az árak jelentősen a szokásostól. Ezért tartottuk fontosnak, hogy az árszerkezet vizsgálatát a két év átlagos adataira alapozzuk.)

A feldolgozói értékesítési árakat tekintve a hazai áraknál csak a német és francia árak magasabbak a megfigyelt időszakban, ugyanakkor legalacsonyabbak a lengyel és a cseh árak. Figyelemre méltó, hogy Magyarország esetében az alacsonyabb árak kategóriájába tartozó termelői árához a megfigyelt két évben az egyik legmagasabb feldolgozói értékesítési ár tartozik, amelynek szinten tartásához 2005-ben, nagymértékben hozzájárult a vágócsirke termelői árak szinte folyamatos esése. A hazai export szempontjából fontos, Németország feldolgozói értékesítési árai valamivel meghaladják a magyarországi árakat.

Megfigyelhető a fázisárak között egy olyan összefüggés is, hogy a vizsgált országok némelyikében a többi országhoz viszonyított magasabb termelői árhoz alacsonyabb feldolgozói értékesítési ár társul (pl. UK, vagy olasz), ami elsősorban a feldolgozás hatékonyságában meglévő különbségekre vezethető vissza. Az EU egyik legnagyobb baromfi termelőjének és az EU csirkehús átlagárát meghatározó Franciaországnak ugyanakkor az árai (termelői és feldolgozói) magasabbak, és Franciaországban a magasabb termelői árhoz (a hazaihoz viszonyított mutatószám 1,12) magasabb feldolgozói ár tartozik (mutatószám 1,15). Megjegyezzük, hogy az értékesítési ár szintjét, a hatékonyságot elsősorban meghatározó egységköltségen kívül, még más tényezők, többek között a feldolgozó szervezetek értékesítése során elért érdekérvényesítő-képesség is alakítja.

A feldolgozói értékesítési árban az alapanyag ára legnagyobb Olaszországban (az egyik legnagyobb termelői ár és az egyik legkisebb feldolgozói értékesítési ár következtében), és legalacsonyabb az egyik legmagasabb feldolgozói értékesítési árat elért Franciaországban. Az alapanyagár a fogyasztói árban legkisebb Nagy-Britanniában és Németországban (31,24, illetve 33,96%), ugyanakkor legnagyobb Lengyelországban (65,86%).

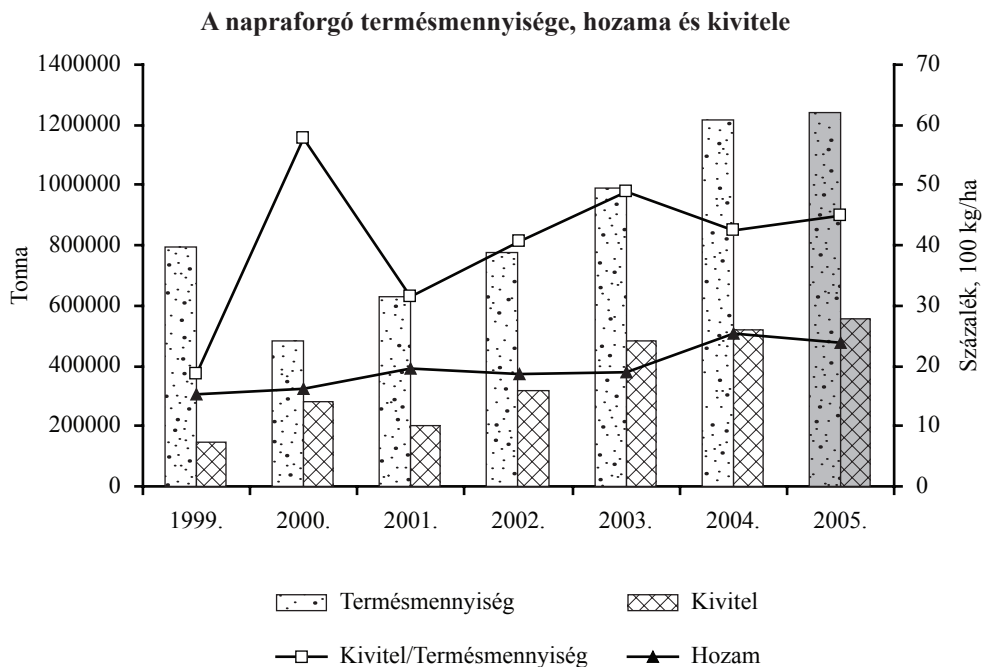
Az alapanyagár fogyasztói árban való arányát a csirkehús esetében is a fogyasztói árak nagysága determinálja elsősorban, azonban az arány alakulásába a termelői árakban megfigyelhető nagyobb szóródás miatt a termelői árak is jobban „beleszólnak”. **A csirkehús esetében is elmondható, Franciaország kivételével, hogy a fejlettebb és nagyobb fogyasztói árakat elérő tagállamokban a termelői és feldolgozói fázisokban alacsonyabbak az árak, ami mögött alacsonyabb költségek, az olcsóbb ipari termelést biztosító nagyobb koncentráció, korszerűbb technológia és az ezekhez szükséges pénzügyi források jelenléte sejthető.**

2.3. Olajos magvúak

2.3.1. Az olajos magvúak hazai piaci tendenciái

A magyar mezőgazdaság kedvező adottságokkal rendelkezik az olajnövények termesztése terén, ennek köszönhetően a hazai fogyasztást lényegesen meghaladó mennyiségű olajnövényt termel (7. ábra).

7. ábra

Forrás: KSH, FVM, AKI becslés (2005)

A növényi olajok fogyasztása a belföldi piacon folyamatosan emelkedett az elmúlt évtizedben. Ennek főbb mozgatórugója az étkezési szokások megváltozása, a sertézsír felhasználásának csökkenése volt. A folyamat ugyanúgy jellemzi Nyugat-Európát, ahol évente 2%-kal nő a kereslet, mint Kelet-Európát, ahol 3-7%-kal is nő évente az igény a növényolajok iránt. Magyarországon évente mintegy 190-200 ezer tonna növényi olajat fogyasztanak, amely szint a nyugat-európai várhatóan csak kis mértékben meghaladó ütemben nő a lakosság csökkenése miatt. A kereslet döntő hányadát még mindig a hazai gyártás napraforgóolaj teszi ki, viszont a fizetőképes kereslet növekedésével egyre többen fordulnak a választék-bővítő jóval drágább, import növényi olajok felé. A választék már bőséges ezekből a termékekből a magyar piacon. Az alacsonyabb árú növényi olajok terén elsősorban a keleti (román) import napraforgóolaj jelenthet konkurenciát a magyar termékeknek.

A növényolaj-vertikum jelentős exportpotenciállal rendelkezik Magyarországon, mivel a hazai fogyasztáshoz szükséges (kb. 450 ezer tonna) olajos magnak két-háromszorosát is képes előállítani a mezőgazdaság. A felesleg döntően magként hagyja el az országot.

Az olajos magvak külkereskedelmének egyenlege az elmúlt években mindig erősen pozitív, a növényi olajokról ez már nem mondható el. Ennek oka, a napraforgóolaj változó exportja, mert az import termék elsősorban a választék bővítését szolgálja, valamint ipari és egyéb célú felhasználásra kerül, tehát nem várható jelentős mérséklődése. A fő exportirány olajos magvakból: Hollandia, Németország, Ausztria, Belgium, növényolajból pedig Bosznia-Hercegovina, Oroszország és az egyéb balkáni államok. A magimport, amely elsősorban szója, a Balkánról érkezik, de Brazíliából és USA-ból is. Az egyéb magimport (elsősorban napraforgó) vetőmag, amit jól érzékeltet a tonnánkénti 250-500 ezer Ft-os importár. A növényolaj import fő irányai a magexport cél-országai (Ausztria, Németország, Hollandia), valamint Malajzia (pálmaolaj) és Olaszország (szójaolaj).

2.3.2. A világ- és a közép-európai piac jellemzői

A nagy fogyasztók (Ázsia, Európa) nem önellátóak növényi olajokból, és jelentős importra szorulnak a legnagyobb termelői körzetekből (Dél- és Észak-Amerika, Délkelet-Ázsia, Kelet-Európa). A legfontosabb olajnövények jellegzetes formában kerülnek szállításra és forgalomba: a pálma termése kizárólag nyersolaj formájában, a szója elsősorban magként, de nyersolaj formájában is, a napraforgó szintén mindkettőben. Az elmúlt évtizedek jellegzetessége, hogy a korábban elsősorban nyersanyagot exportáló államok jelentős költséggel nyersolaj-sajtoló üzemeket építettek ki a vízi utak mentén, és a nyersolajat vitték a fogyasztó államokba. Ezután a tengeri kikötők mentén fekvő finomítóba került a nyersolaj, ahol a finomítással együtt elvégezték a palackozást és a margaringyártást is. Különösen a világ két napraforgó termelő állama, Oroszország és Ukrajna épített olajmalmokat az utóbbi években. Ennek köszönhetően megnőtt a nyers napraforgóolaj kínálata, és lecsökkent a magexport árualapja.

2.3.3. A magyarországi növényi olaj termékpálya piaci szereplői

Magyarországon már 1989 előtt komoly növényolaj-feldolgozó kapacitások épültek, és már ekkor koncentrált volt a termelés. A gyáregységek közül a martfői növényolaj-gyár volt a legnagyobb, kapacitása meghaladta az összes többi gyár termelését. 1992-ben a magyar növényolaj-vertikumot teljes egészében privatizálták. A korábbi Növényolaj-ipari és Mosószergyártó Vállalat étolaj részlegének első tulajdonosa a francia Cereol volt, amelyet 2002-ben megvett a multinacionális Bunge, a magyar gyáregységgel együtt. Az elmúlt 15 évben az említett cég (Cereol, később a Bunge Rt.) megőrizte elsőségét a magyar piacon, és az ország összes bel- és külpiaci értékesítésének 90%-ával rendelkezik. A cég az elmúlt másfél évtizedben az összes gyáregységét bezárta, a martfői kivételével. A repceolaj-gyártás a győri egység bezárása miatt megszűnt, és a hazai repcét is az említett gyár ausztriai üzemében dolgozzák fel. A növényolaj-gyártás elenyésző hányada (mintegy 10%) magyar tulajdonban van, azonban kis mérete miatt (a második legnagyobb magyarországi növényolaj-gyár 50-szer kevesebb mennyiségű napraforgót vásárol fel, mint a monopol helyzetű gyár) nem jelent komoly konkurenciát. A martfői gyáregység teljes egészében képes ellátni a magyar piacot, megközelítőleg 250-300 ezer tonnás éves olajtermelési kapacitással rendelkezik.

Magyarországon a Bunge – annak ellenére, hogy a napraforgó a hazai viszonyok között kiegyensúlyozott hozamszintet ért el, és képes lenne a bővülő növényi olajtermelés egyenletes megalapozására – nem hajtott végre nagy volumenű, kapacitást bővítő beruházást. A martfői gyár a teljes hazai piacot el tudja látni, de jelentős távolságra van az ország legfontosabb vízi útjától, a Dunától. Az anyacégnek több dunai üzeme is van, a

legközelebbi az ausztriai Bruckban. A hazai olajexport felfuttatásához egy dunai olajmalom lenne optimális, de ilyen már van az anyacég portfóliójában, ráadásul a dunai olajszállítás költségei magasabbak, mint a magé. Az üzleti stratégia szerint tehát a cég hazai részlege ellátja a belföldi olajfogyasztást, az olajgyártáshoz szükséges alapanyag felüli mag pedig exportra kerül. A cég közép-európai egységei valószínűleg elégségesek a hazai többletanyag feldolgozásához, így felesleges bővítés lenne egy, a tengeri szállításnál drágább, a jelenlegi kapacitásokhoz képest túlzott beruházás beindítása.

A magyarországi gyár monopolhelyzetben van a magyar piacon és oligopolhelyzetben az európai piacon. Mivel a kapacitások elegendőek a hazai piac ellátására, konkurencia az importban jelentkezhet. Ugyanakkor nem valószínű, hogy a konkurensek vállalnák egy hasonló kapacitás kiépítését, amikor a teljes beruházás tulajdonképpen felesleges, és megtérülése bizonytalan, különösen árverseny, illetve dömping ár esetén.

Az említett gyár a világpiacon egyik legnagyobb szereplője, tehát hazai viszonylatban is ár meghatározó, ugyanakkor nem alkalmazhat tisztán monopolárakat az olajos magvakra, mivel a hazai mag nagy részére van exportkereslet. Hasonlóképpen nem alkalmazhat zavartalanul monopolárakat a növényolaj esetében sem, mivel az import lehetőségével számolnia kell. Ezzel együtt mind az export, mind az import lehetősége bizonyos fokig korlátozott, ennek megfelelően a monopolerő is csak korlátozottan van jelen, elsősorban inkább az olaj, mint a mag vonatkozásában. **A hazai árképzésnél valószínűleg a szállítási költségekkel redukált nyugat-európai árakat alkalmazzák, megtoldva a „monopolerő”-ből biztosított felárral.** A „monopolerő” nem csak a hazai, hanem a környező országokban elfoglalt pozícióból is következik. Nem valószínű, hogy egy alacsonyabb termékár eléréstől (Románia, Ukrajna) hozna be a magyar piacra napraforgó olajat, mivel ez nagyobb arányban csökkentené a magyar részleg profitját, mint amennyivel növelné a román és ukrán leányvállalatok profitját, ezáltal csökkentve a teljes holding nyereségét.

2.3.4. A vertikális árstruktúra hazai és külföldi összehasonlítása

A hazai és külföldi növényolaj-vertikum összehasonlítását nehezíti, hogy a világ olajtermelésében és olajfogyasztásában a fő hazai termény és termék, tehát a napraforgómag és -olaj másodlagos szerepet játszik. Emellett a fogyasztói és termelői területek is messze esnek egymástól, így a teljes vertikum egy országban való megléte kivételes esetnek minősül. Az EU-ban, bár több ország is foglalkozik napraforgó-termeléssel, a termelt mennyiség elsősorban kis léptékű, kiegészítő jellegű termelést tesz lehetővé, így a növényolaj-vertikumnak ez a szegmense gyakran nem kerül be az adott ország statisztikai adatgyűjtésébe.

Az összehasonlításban elsősorban **a francia és holland, másodsorban a német és olasz napraforgóolaj-termékpálya fázisárait hasonlítjuk össze** a hazai árakkal. Az említett tagállamok vizsgálatban való részvételét francia esetben az Unió legnagyobb napraforgó-termelői címe, holland esetben Európa legnagyobb növényolaj-iparával való rendelkezés és legfontosabb hazai magexport-cél, németeknél szintén a hazai exportcél, olaszoknál pedig a közeli olaj-nagyfogyasztó szerep indokolta.

A napraforgómag termelői fázisának tagállamok közötti összehasonlítása során több szempontot kellett figyelembe venni. A német, holland és olasz belföldi napraforgómag-termelés nem releváns mennyiségű, a napraforgóolaj-gyártás alapanyaga főleg importból származik. Franciaországban a termés meghatározó részét termelői tulajdonban álló szövetkezetek értékesítik, ezzel szemben Magyarországon a termelő és feldolgozó közé

egyre inkább integrátorok, vagy kereskedők épülnek be és az olajmalmok által fizetett ár az integrátoroknál, nagykereskedőknél realizálódik. A termelőknek, illetve a feldolgozók által integrátoroknak, illetve kereskedőknek fizetett ár között gyakran 5-10 ezer forintos különbség van (3. melléklet). A továbbiakban **a termelői fázis áraként a napraforgómag olajmalmi belépési árát vesszük alapul (termelői magár)**, és azt vizsgáljuk, hogy az 1 tonna nyers napraforgóolaj előállításához szükséges napraforgómag olajmalmi árai, valamint az ebből előállított olajok árai hogyan viszonyulnak egymáshoz a különböző országokban.

A napraforgómagból a feldolgozás során nyersolaj, dara és magháj keletkezik. Az első két terméket értékesítik, a harmadikat általában eltüzelik a malmok kazánjaiban, ezzel járulva hozzá a finomítás és sajtolás energiaigényéhez. Nyereségét sajnos nem számszerűsíthetjük, értéke azonban a malmok számára nagyjából azonos lehet, tehát nem differenciálja tovább a jövedelmezőségüket.

Az egy tonna nyersolaj előállításához szükséges nyersanyag (mag) olajmalmi belépési árát, valamint a nyersolaj és a melléktermékként keletkező dara feldolgozói értékesítési árát a **4. melléklet**, az egyes országok fázisárainak arányát a magyar árakhoz viszonyítva pedig a **3. táblázat** mutatja be. A napraforgómag olajmalmi belépési ára mindhárom évben a vizsgálatba vont országok között Magyarországon az egyik legalacsonyabb, ugyanakkor 2003-ban és 2004-ben a végtermék (nyersolaj és dara) feldolgozói értékesítési ára hazánkban volt legmagasabb, és csak a 2005-ös évben süllyedt a német és francia árak szintje alá. Németországban kevesebb, mint felére esett a napraforgó-sajtolás a repceboom következtében, ezért jelentősen csökkent a napraforgómag iránti kereslet, és a mag ára is. A francia piacon viszont a spanyol és francia aszály egyrészt kissé növelte az olaj árát, másrészt fenntartotta, sőt növelte a dara árát, szemben a holland áreséssel.

3. táblázat

**1 tonna nyers napraforgóolaj fázisárainak arányai a vizsgálatba
vont országok között az egyes években**

Országok	Évek	1 tonna nyers napraforgóolajhoz szükséges mag (2,27 tonna) termelői ára, Ft	Napraforgó	
			Olaj	Dara
			Feldolgozói értékesítési ára Ft/tonna	
Magyarország=1				
Magyar	2003	1,00	1,00	1,00
	2004	1,00	1,00	1,00
	2005	1,00	1,00	1,00
Német	2003	0,97	1,08	0,87
Holland	2003	1,20	0,85	1,02
	2004	1,19	0,99	0,94
	2005	1,11	1,08	0,99
Francia	2004	1,18	0,98	0,96
	2005	1,07	1,08	1,19

Forrás: AKI, PÁIR

1 tonna végtermék (nyersolaj és dara) feldolgozó értékesítési ára, mint az egységnyi végtermékkel elérhető árbevétel és az egységnyi végtermék előállításához szükséges alapanyagigény költségének (azaz az alapanyag termelői árának) különbsége alapján jól láthatók az egyes vizsgálatba vont országok tevékenységéből származó előny „haszon” eltérései is. 2003-ban és 2004-ben a vizsgálatba vont országok között a nyersolaj előállítás Magyarország esetében a legeredményesebb, az alacsonyabb magár és a végtermék magasabb feldolgozó értékesítési ára következtében, ez az előny azonban 2005-ben már a változatlan szintű magár és az erősen csökkenő nyers napraforgóolaj ára mellett megszűnt (8. ábra). A hazai napraforgóolaj értékesítési ára azonban 2005 novemberében már ismét a holland és a francia értékesítési árak fölé emelkedett, és ez a tendencia jellemző 2006 első hónapjában is, miközben a mag és a dara árában lényeges változás nem következett be (9-11. ábrák).

8. ábra

**1 tonna nyersolaj előállításának bevételtöbblete
(Végtermék feldolgozó ár-alapanyagár)**

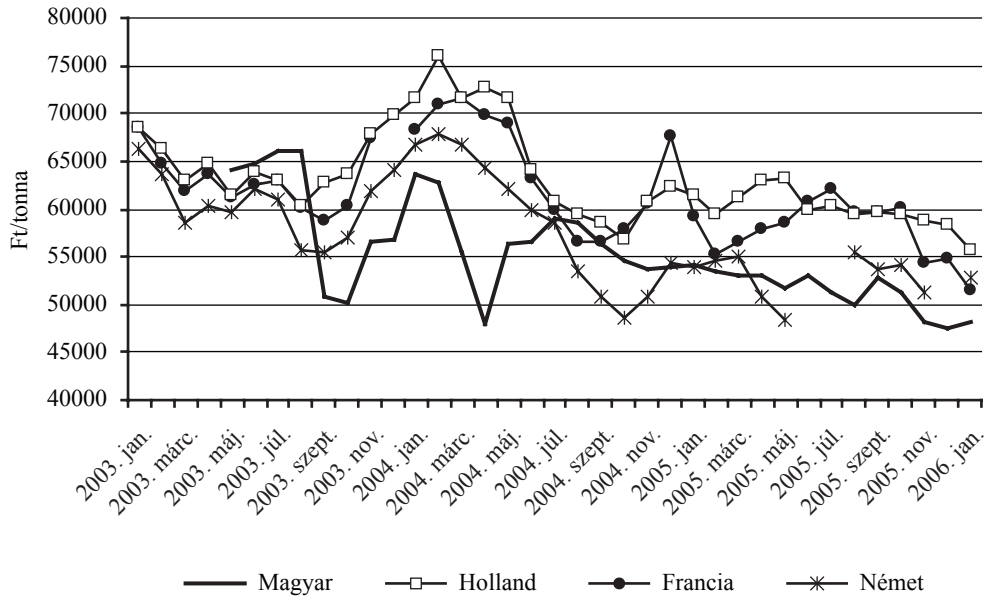

Forrás: AKI, PÁIR

A havi napraforgódara árak tendenciáit bemutató 10. ábra alapján, a hazai daraárak nem maradnak el a nyugat-európai árszintekhez képest, mivel a magyar agrárágazat strukturális fehérréhiánya mintegy „felértékeli” a fehérjében gazdag napraforgódarát annak ellenére, hogy az állatállomány visszaesett (még jelenleg is évente 0,8-1,1 millió tonna szójadarat importál az ország, amely mellett 180-200 ezer tonna napraforgódara piacra jutása nem jelent problémát).

9. ábra

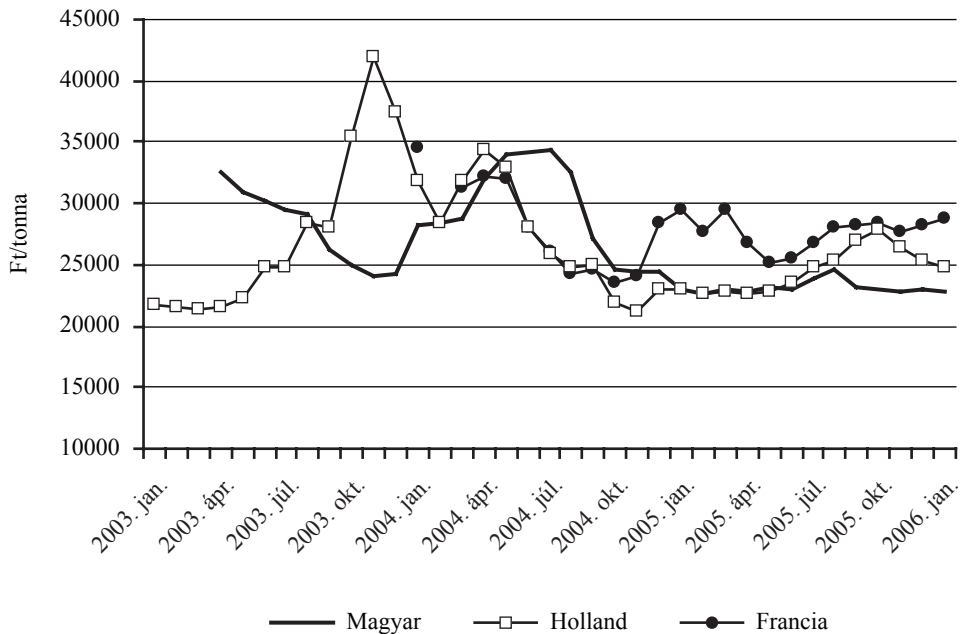
A napraforgómag olajmalmi ára

Forrás: AKI, PÁIR

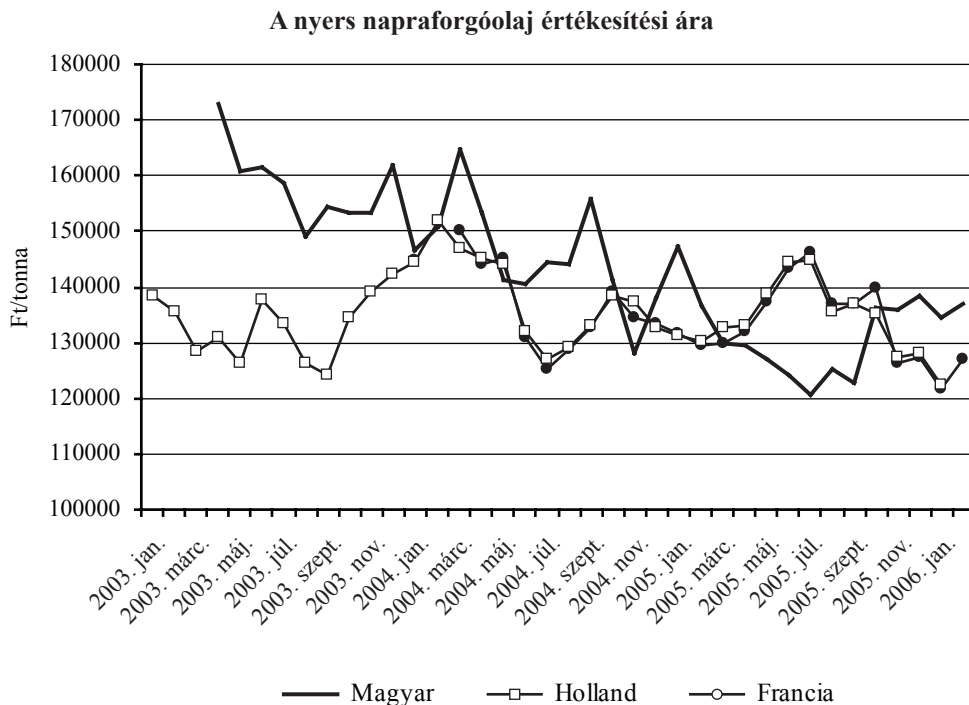
10. ábra

A napraforgódara értékesítési ára

Forrás: AKI, PÁIR

11. ábra

Forrás: AKI, PÁIR

A hazai nyers olajár csak a legutóbbi időben esett a holland és az azt szorosan követő francia ár alá, 2004 elejéig-közepéig jelentősen a nyugat-európai árak felett, azoktól szinte függetlenül alakult. A magyar 2003 szeptemberétől folyamatosan alacsonyabb a nyugat-európai áraknál, és az ezt megelőző időszakban sem volt sokkal drágább.

Az alapanyag (mag), nyersolaj- és a finomított olajok árának tendenciája a vizsgálatba vont országok közül elsősorban Magyarországon figyelemre méltó (4. táblázat). **A hazai nyersolaj árszintje 2005-re a világszint alá csökkent, ugyanakkor a finomított olajárak hazai szintje még mindig jóval magasabb, mint az uniós országokban tapasztalható áraké. Ennek és az alacsony hazai magárnak köszönhetően az alapanyag költsége Magyarországon a finomított olaj árának csupán 58%-a, szemben a holland 70%-kal. Az eltérő árarány oka elsősorban a legfontosabb hazai gyártó előző fejezetben említett monopolereje, mely lehetővé teszi számára, hogy jelentős felárral értékesítse finomított termékeit.**

Az alapanyag, a nyers és finomított olaj áráránya

Országok	Évek	Termelői ár*	Feldolgozó értékesítési ár		Tisztított ömlesztett olajban	
		1 tonna napraforgó-olajhoz szükséges (2,27 tonna) mag, Ft	Nyersolaj	Finomított ömlesztett olaj	Alapanyag ár	Nyersolaj ár
			Ft/t	Ft/t	%	
Magyar	2003	107234,7	155569,5	216168,2	49,6	72,0
	2004	106903,7	140039,6	202799,7	52,7	69,1
	2005	108875,2	126698,8	187432,4	58,1	67,6
Holland	2005	122771,4	136900,6	175049,0	70,1	78,2
Olasz	2005	-	143998,6	169520,4	-	84,9

* A 4. táblázatban szereplő alapanyag termelői árát a mag tényleges termelői árának olaj és dara közötti értékalapú bontásával kaptuk meg, amelynek az olajra eső részét az 1 tonna olaj előállításához szükséges mag mennyiségével szoroztuk meg, minden országnál az ott tapasztalt arány alapján

Forrás: AKI adatok alapján saját számítás

Összegzésként megállapítható, hogy a hazai piacon tapasztalható nagykereskedelmi-exportóri és olajmalmi oligopol, illetve monopolstruktúra a hazai árakban jelentős áreltérést okozott, az összehasonlításban szereplő országok áraihoz képest. A hazai termelői magárak jóval, az átlagos szállítási költséget meghaladó mértékkel alacsonyabbak (5. melléklet). **A hazai feldolgozó monopolereje, illetve az exportőrök oligopol struktúrája folytán a napraforgómag termelői, illetve olajmalmi belépési ára alacsonyabb, mint Nyugat-Európában.** Ugyanennek a monopolerőnek köszönhető, hogy **a nem palackozott finomított olaj értékesítési ára magasabb,** mint például Hollandiában. Ugyanakkor a 2003-tól folyamatosan csökkenő nyers- és finomított olajárak jelzik, hogy gyengül az olajmalmok monopolereje, valószínűleg a környező országokban (Ukrajna, Románia, Bulgária) 2000-től felfutó napraforgóolaj termelésnek köszönhetően. Bár a legnagyobb hazai cég az említett országokban is a vezető cégek között van, mégis **növekszik a napraforgóolaj-import lehetősége.** Tovább fokozza az import veszélyét, hogy változóban vannak a hazai fogyasztói szokások, és míg korábban elsősorban napraforgó olajat használtak, egyre inkább előtérbe kerülnek az alternatív, más (repece, kukoricacsíra, szója) alapanyagokból készülő olajok és margarinok is a belpiaci fogyasztásban.

2.4. Gabona

A gabonapiac vizsgálata során az alapanyag termelési fázisának árszerkezetét vizsgáljuk a termeléstől az értékesítésig bezárólag. A csatlakozás első évének tapasztalata alapján rávilágítunk, hogy az intervenciók árszint a hazai termelői és kereskedelmi árszint közé hogyan ékelődik be, milyen eltérések fedezhetőek fel a hazai és a nyugat-európai árhelyzet között, valamint mindez milyen hatással van a hazai kínálat levezetésére.

2.4.1. Gabonapiaci kínálat

A 2004-es kiugró hazai és uniós gabonatermés, valamint a 101,31 eurós intervenciók ár, gabonafelesleg felhalmozódásához vezetett. A tagállami piacokon a nagy kínálat hatására az árak csökkentek, az exportálható mennyiség jelentősen megugrott. 2005, szintén jó termésű év, és az előző évről áthúzódó készletek is jelentősek. A kínálat levezetését ugyanakkor az új versenytársnak számító gabonatermelők országok (FÁK országok, Lengyelország, Románia és Bulgária) megnehezítik, esetleg a korábbi nagy szállítókat (francia, német) kiszoríthatják hagyományos exportpiacokról (Észak-Afrika, Mediterrán-térség).

2.4.2. A hazai és nyugat-európai piaci helyzet összevetése

Már a csatlakozás előtt megkezdődött, hatására pedig felgyorsult Magyarországon a gabonaértékesítés rendszerének átrendeződése. A korábbi évekhez képest jelentős koncentrálódás figyelhető meg az alapanyag-felvásárlásban és értékesítésben. Malmok, takarmánykeverők, kereskedelmi cégek olvadtak össze, és van olyan cég, amely már az egész termelés és értékesítés folyamatát átfogja, un. gabonaflow üzletpolitikát folytat. A koncentrálódott keresleti oldal – szemben a hazai kínálati oldal szétaprózódásával – befolyása a termelői árak alakulására (a változás nagyságára és irányára) jelentősen megnőtt. A régi tagállamokban horizontálisan szerveződött termelők együttesen lépnek fel az értékesítés során, vagy esetleg a bel- és külpiazi értékesítésbe is beintegrálódva magasabb árakat és nagyobb bevételt tudnak elérni a hazai termelőkhez képest.

2.4.3. A kínálat levezetését meghatározó export alakulása az Unió piacán

Az elmúlt két-három évben nemcsak Magyarország, de az Unió exportpiacának szerkezete is megváltozott, amelynek oka, hogy a régi gabonaimportőr országok nettó exportórré léptek elő. A volt szovjet tagállamok térhódítása a világ exportpiacain az elmúlt 3-5 évben kezdődött, és az alacsonyabb termelői árakkal, a kedvezőbb szállítási feltételekkel többeket, köztük hazánkat is kiszoríthatnak a hagyományos exportpiacokról. Oroszország és Ukrajna behozatala magyar gabonából megszűnt, ugyanakkor a világpiacra jelentős mennyiségű saját terméket exportálnak. 2000-2001-ben a két ország búzaexportja 9 millió tonna volt, 2005-ben a kivitelük 40%-kal bővült. Románia, Bulgária és Lengyelország gabonatermelése is jelentősen nőtt az elmúlt években. A Romániába irányuló búzakivitelünk mérsékelten, lengyel és román területeken kukoricaexportunk az elmúlt három évben pedig jelentősen visszaesett. Spanyolország jelentős exportpiaca volt Magyarországnak. Az elmúlt három évben az ide irányuló kivitelünk is visszaesett, amelynek hátterében a vámkedvezményes búza és kukorica behozatali lehetőségek állnak. 2005-ben a hazai gabonaexport növekedett (3,6 millió tonna), az előző évhez képest (2,6 millió tonna), amelynek oka, hogy a tagállami működés során nőtt a hazai kivitel a közeli tagállamokba.

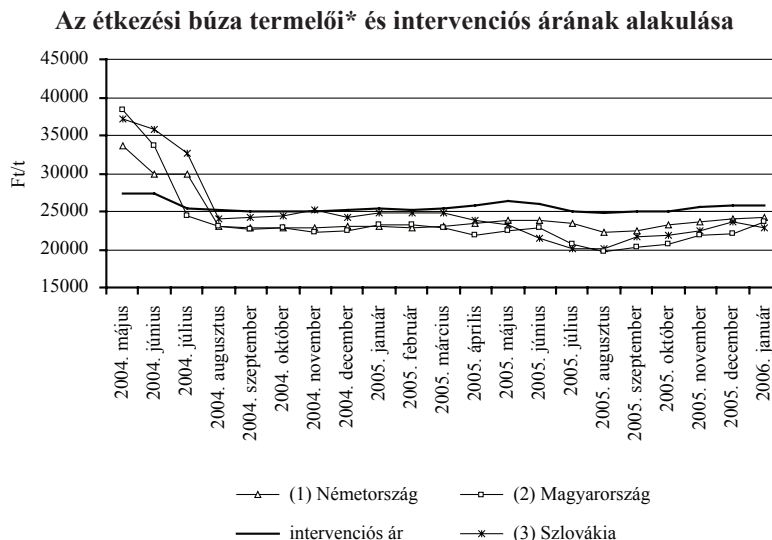
2.4.4. A termelői- és kikötői árak tendenciája és viszonya az intervenciós árhoz a vizsgálatban szereplő országokban

A bevezetőben említettük, hogy a gabona termékpálya esetében a vizsgálatba vont országok között csak az első, a termelői fázis árainak (termelői-, illetve kikötői, Magyarország esetében határparitásos exportár) összehasonlítására kerül sor. Annak ellenére, hogy a vertikális árszerkezet vizsgálatát, a már említett okok miatt nem végezhetjük el, a termelői-, kikötői-, illetve exportár összehasonlítása a vizsgálatba vont tagállamok között, és az árak tendenciájának követése is érdekes lehet. Az összehasonlítás rámutathat arra is, hogy az egységes uniós piac hatására a termékpálya első fázisának áraiban megfigyelhető-e közeledés a vizsgálatba vont országok között.

A 12-15. ábrák, a termelői és kikötői (Magyarországon a határparitásos exportár) árak alakulását mutatják be az intervenciós ár szintjéhez képest, a vizsgálatba vont országokban. A termelői árak az intervenciós árszint alatt változtak gyakorlatilag a 2004. évi betakarítási időszaktól egészen 2005 végéig, búzára vonatkozóan. Ettől a tendenciától csak a németországi kukorica ár tért el 2005. június és október között. **2005-ben az étkezési búza termelői ára Németországban 5-10%-kal, Magyarországon és Szlovákiában mintegy 20%-kal maradt el az intervenciós árszinttől.** A 2004. évi kiugró kínálatot követő, 2005. évi jó közepes termés és a tele raktárak következtében **a piaci árak mélyebbre süllyedtek az előző évhez képest az étkezési búza esetében, a betakarítás után azonban már kismértékben emelkedtek az árak.** (Az áremelkedésben a jó minőségű búza kínálatával szembeni nagyobb kereslet is kifejeződött.). **A kukorica termelői árának tendenciájában, 2005-ben már érezhető az intervenció ármegtartó hatása is,** hiszen a termelői árak a magas kínálat ellenére a betakarítás idején magasabbak, mint az előző évben. A 12-15. ábrákon jól látszik, hogy a vizsgálatba vont országok kikötői, valamint a magyarországi határparitásos exportár a kukorica esetében a két év minden hónapjában felette volt az intervenciós árszintnek, vagy azonos volt vele, azonban a búza hazai exportára 2005 utolsó negyedében az intervenciós ár alá süllyedt, és elmaradt a német és francia kikötői ártól is. Kukorica esetében az egyes tagállamok termelői árában nagyobbak az eltérések, de a magyarországi határparitásos exportár 2005-ben a betakarítás utáni időben sem esett az intervenciós árszint alá, a francia kikötői árnál azonban lényegesen alacsonyabb volt.

A gabona termelői árakban az egységes piac és az intervenciós ár hatására lényegében közeledés figyelhető meg. A kikötői és határparitásos exportárakban viszont megmutatkozik az egyes országok versenyképességének különbsége, amely a piacsabályozás hatásán túl az egyes tagállam EU-s piacon betöltött piaci részesedésével, a földrajzi fekvésből adódó kedvezőbb szállítási feltételekkel és a hagyományos exportpiacokkal való rendelkezéssel függ össze.

12. ábra

* ÁFA és szállítási költség nélküli ár

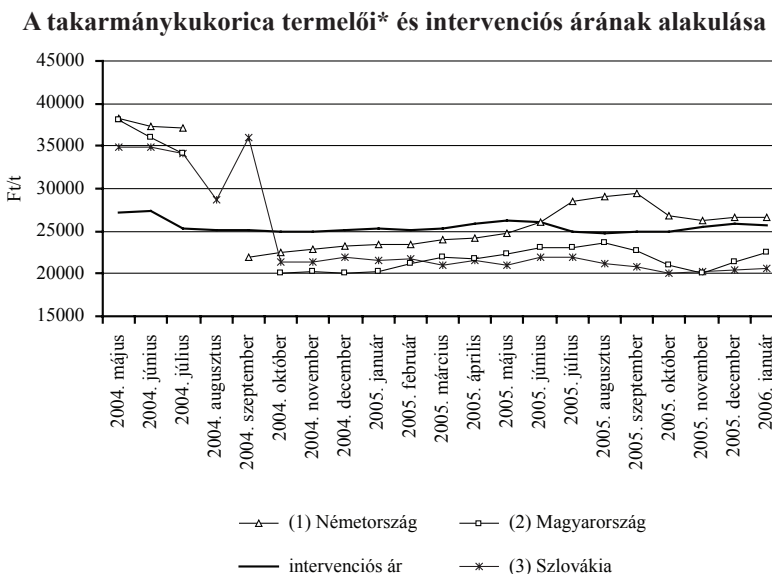
(1) - hektolitersúly min. 73 kg, nedvességtartalom max. 14,5%, idegen magtartalom max. 7%, csírázott szemszázalék max. 4%, Hageberg-féle esésszám min. 220

(2) - hektolitersúly min. 76 kg, csírázott szemszázalék max. 2%, Hageberg-féle esésszám min. 230

(3) - hektolitersúly min. 76 kg, nedvességtartalom max. 14%

Forrás: AKI, PÁIR, AGRIMIS

13. ábra

* ÁFA és szállítási költség nélküli ár

(1)- nedvességtartalom max. 14,5 %, idegen magtartalom max. 5%, csírázott szemszázalék max. 6%,

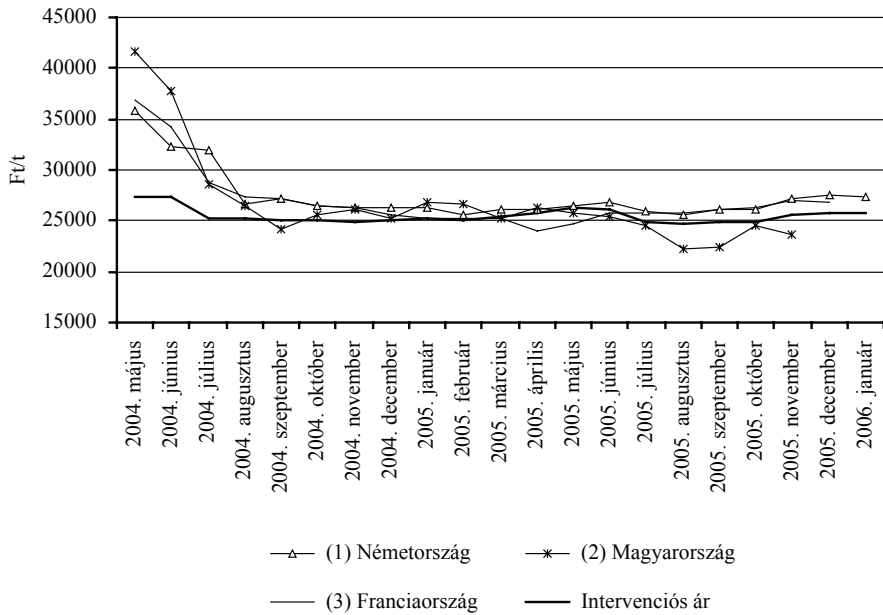
(2)- nedvességtartalom max. 14,5%, idegen magtartalom max. 5%, csírázott szemszázalék max. 6%,

(3)- takarmányminőség, nedvességtartalom max. 14 %, idegen magtartalom max. 1%, egyéb 10%,

Forrás: AKI, PÁIR, AGRIMIS

14. ábra

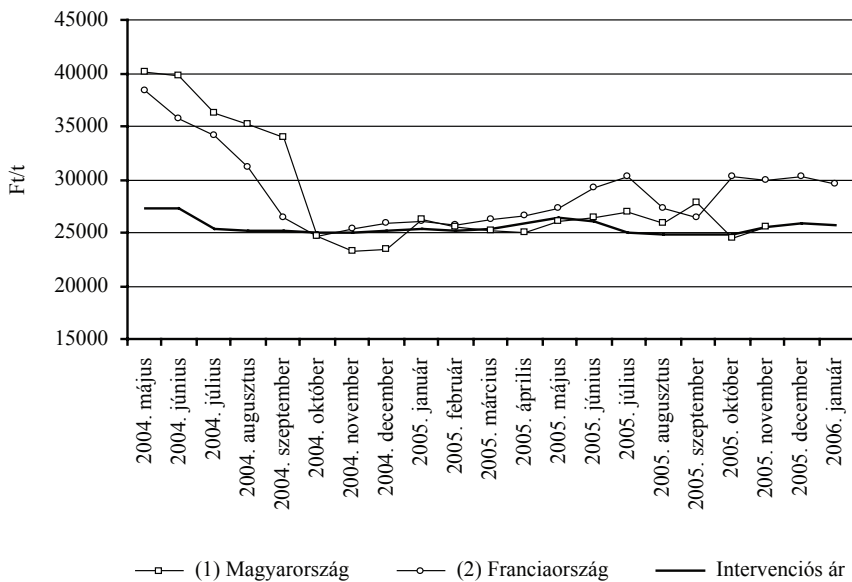
A búza kikötői és intervenciós árának alakulása

(1)-fob Hamburg, (2)-KSH, hazai exportár, (3)-fob Rouen
 Forrás: KSH, HGCA

15. ábra

A takarmánykukorica kikötői és intervenciós árának alakulása

(1)-KSH, hazai exportár, (2)-fob Rouen
 Forrás: KSH, HGCA

2.5. Zöldség-gyümölcs

2.5.1. A friss zöldség-gyümölcs termelés helyzete

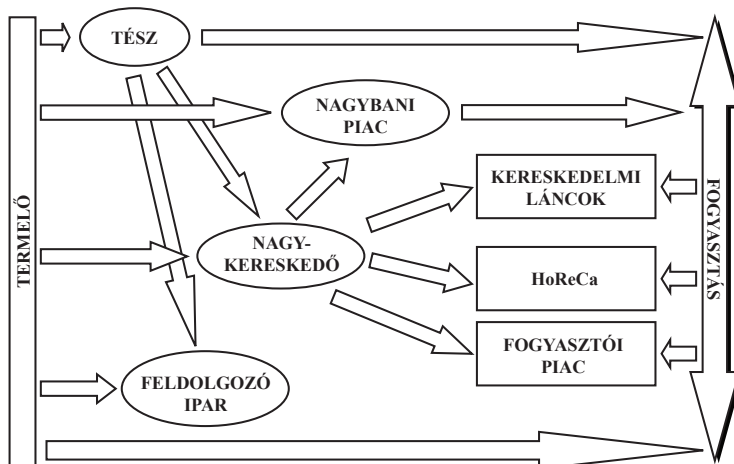
Az EU-s rendtartás friss zöldség-gyümölcs ágazatra vonatkozó szabályozásának célja a termelők számára megfelelő nyereség elérését lehetővé tevő termelői árszint biztosítása a kereslet-kínálat összhangjának megeremtésével. A tagállami működésből fakadóan – szemben a 2004 előtti optimista vélekedésekkel – nem várt, a fajok és fajták tekintetében nem megfelelően differenciált termelési struktúrára visszavezethető hátrány mára már jól látható. Problémát okoz az is, hogy a friss zöldség-gyümölcs termékek hazai termelői ára és önköltsége között szűk az árrés, amely a termékek gyengébb versenyképességére utal, és egyben a termelők számára a vertikum többi piaci szereplőjéhez képest alacsonyabb és bizonytalanabb jövedelmezőséget enged meg. A viszonylag még kevés termelői szerveződés, – amelynek léte előfeltétele a magyar termelők uniós piacon való fennmaradásának – erőtlenné fellépése a kereskedelmi láncokkal szemben alacsony, illetve sokszor önköltség alatti átadási ár kialakulásához vezet.

2.5.2. Vertikális árszerkezet

Az árszerkezet-vizsgálat célja az adott ágazat esetében, Magyarország és a versenyző tagállamok friss zöldség-gyümölcs értékesítése során jellemző árszerkezet összehasonlítása. A vizsgálatba vont zöldségfajok (**paradicsom, paprika, vöröshagyma, fejes káposzta, sárgarépa, görögdinnye és karfiol**) a hazai zöldségtermelés 46%-át, a gyümölcsfajok (alma, szilva, körte, őszibarack, **szamóca**) a hazai gyümölcsstermelés 80%-át fedték le, 2004-ben. Az elemzésbe vont országok kiválasztásában fontos szempont volt, hogy a jelentős versenytársak (pl. Lengyelország), illetve az export szempontjából fontos piacok (pl. Németország), valamint az Unió jelentős zöldség-gyümölcs termesztoi (pl. Franciaország) szerepeljenek az árszerkezet vizsgálatában. A zöldség-gyümölcs termékpályán a vertikális tagoltságnak megfelelően termelői, feldolgozó, értékesítési, nagykereskedelmi- és fogyasztói árat figyelhetünk meg. Ugyanakkor egy-egy értékesítési szint is többszereplős, az értékesítés irányának megfelelően is szóródnak az árak és az elérhető jövedelmek.

16. ábra

A vertikális szintek és értékesítési irányok a friss zöldség- gyümölcs termékpályán

Vizsgálatunk az elemzésbe vont országok nagybani piacain felmért friss zöldség-gyümölcs termelői árat, az adott ország statisztikai hivatalai által gyűjtött átlagos fogyasztói árat (fogyasztói ár (1)), valamint a jelentős kereskedelmi hálózatok, hipermarket, illetve Németországban a diszkont fogyasztói árakat (fogyasztói ár (2)) hasonlítja össze egy-egy termék esetében. A termékek eltérő szezonálisát az év három eltérő időpontjában (9., 22. és 35. hét) megfigyelt árak átlagolásával vettük figyelembe.

Az összehasonlítás a friss értékesítésű termékekre vonatkozik, nem terjedt ki a feldolgozóipari félévásárlási árak elemzésére. A termelői és a hipermarket ár összehasonlítása során az egyes fajoknál a legjellemzőbb fajtákat vettük figyelembe (Golden alma, gömb paradicsom), ugyanakkor a statisztikai hivataloktól származó átlagos fogyasztói árak a forgalomba kerülő valamennyi fajtára vonatkoznak.

A termelői árak forrása a tagállamok árjelentései az Unió felé, illetve az egyes országok zöldség-gyümölcs bulletinjei. A statisztikai fogyasztói árak forrása részben a tagállamok statisztikai hivatalainak honlapjai, valamint a már említett zöldség-gyümölcs bulletinek. A hipermarket árak pedig az észt mezőgazdasági minisztérium által koordinált, jelentősebb nyugat- és kelet-európai fővárosok hipermarketjeire kiterjedő fogyasztói árgyűjtésből származnak.

A friss zöldség-gyümölcs ágazatban a piaci szereplők által elérhető jövedelem nagysága összefügg az összes értékesítésen belül a különböző értékesítési irányok megoszlásával. A háztartások vásárlási helyszíneinek aránya alapján a kereskedelmi láncok felé történő értékesítésnek van nagy jelentősége az EU-15 országokban, vizsgálatunkban Németország és Franciaország lett kiemelve. Eltérés abban van az említett két ország között, hogy Németországban a diszkont láncok, Franciaországban a hiper-szupermarket áruházakat üzemeltető kereskedelmi láncok aránya a nagyobb. Hazánkban a friss zöldség-gyümölcs termékek vásárlási gyakorisága a kereskedelmi láncokban 40% volt 2003-ban (2002-ben csupán 34%), Németországban az összes élelmiszervásárlás 58%-a a diszkontokban, Franciaországban pedig 74,3%-a a hipermarketekben volt megfigyelhető (6. melléklet). Hazánkban, a kereskedelmi láncokban történő vásárlás gyakorisága növekszik, ami előrevetíti, hogy a friss zöldség-gyümölcs-értékesítés (a teljes megtermelt mennyiség kétharmada), bevételének akár 60-70%-át a kereskedelmi láncokkal történő tárgyalások határozhatják meg.

Annak ellenére, hogy a zöldség-gyümölcs ágazatra jellemző **2004.** évi kínálati piac hatására a legtöbb faj esetében a belföldi termelői árak erőteljesen csökkentek, néhány termék esetében mégis magasabbak voltak, mint a jelentősebb zöldség-gyümölcs termelő uniós tagországok termelői árai. Az áreltérés az egyik velünk együtt csatlakozó versenytársunkkal, Lengyelországgal szemben különösen szembeötlő volt. Egyes zöldség-gyümölcs terméknél, a régi tagországok, pl. Franciaország termelői árai a hazaihoz hasonlóan alakultak. A jelenlegi tagországok mellett, néhány év múlva számolnunk kell az új csatlakozó országokkal is. Az új csatlakozók közül a világ zöldség-gyümölcs termelésén belül meghatározónak számító Törökország érdemel figyelmet. (Megjegyezzük, hogy jelenleg a harmadik országokból származó, friss zöldség-gyümölcs importunk jelentős hányada alacsony áron Törökországból származik.)

A **2005.** évi keresleti piac termelői és fogyasztói áremelkedést eredményezett Magyarországon. Az emelkedő ártendencia a többi uniós tagállamban is megfigyelhető, ugyanakkor Lengyelország áremelkedése a hazaihoz hasonló volt, ezért a görögdinnye,

valamint az őszibarack kivételével termelői árai továbbra is jelentősen alacsonyabbak voltak a hazaiaknál (5. táblázat, 7. melléklet).

5. táblázat

A nagybani piaci nettó termelői ár alakulása az egyes országokban, 2005-ben*

	Paradicsom	Paprika	Hagyma	Fejes káposzta	Sárgarépa	Görög-dinnye	Alma	Szilva	Őszibarack
Magyarország	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Lengyelország	0,7	-	0,6	0,8	0,9	3,2	0,9	0,5	1,2
Németország	1,4	2,3	1,6	1,5	1,8	7,4	1,4	2,7	1,4
Franciaország	1,2	2,0	1,1	2,3	2,0	-	1,7	2,1	1,3

* A táblázat mutatószámai a tényleges nettó termelői átlagárakból számított arányokat mutatják, Magyarország nettó termelői áraihoz viszonyítva. Az árak ÁFA-t nem tartalmaznak.

Forrás: PÁIR, ZMP, Amisweb, www.snm.agriculture.gouv.fr, www.bip.minrol.gov.pl

A magasabb 2005. évi hazai termelői ár (amely magasabb önköltséget is feltételez) a lengyel termelői árhoz képest, rontotta kereskedelmi pozíciókat az Unió belső piacán. A francia nagybani piaci termelői árak a hazai termelői árakat meghaladták. Németországban a hét vizsgált nagybani piac termelői árának átlaga minden faj esetében jelentősen magasabb volt a magyar termelői árhoz képest. (Megjegyezzük, hogy a 2004. évi kínálati piac hatására az egyes európai országok termelői árai rendre alacsonyabbak voltak a hazai termékek árához képest, tehát az összehasonlítást kellő adat birtokában több évre vonatkozó árinformációk átlagára is fontos lenne elkészíteni.) A zöldség-gyümölcs termékek külföldön való elhelyezését 2005-ben valószínűleg segítette, hogy a legtöbb termék esetében a francia és német termelői árak magasabbak voltak a magyar árakhoz képest.

A friss zöldség-gyümölcs fogyasztói árak esetében a már említett átlagos (fogyasztói ár (1)) és a kereskedelmi láncok fogyasztói árait (fogyasztói ár (2)) hasonlítottuk össze a vizsgálatba vont országokban (6. táblázat, 8 melléklet). Megjegyezzük, hogy az összehasonlítást a termelői árak vizsgálatában szerepelt termékekhez képest csak kisebb termékkörre lehetett elvégezni a kellő adatok hiányában.

6. táblázat

A fogyasztói ár (1)* alakulása az egyes országokban, 2005-ben**

Átlag	Paradicsom	Hagyma	Fejes káposzta	Alma
Magyarország	1,0	1,0	1,0	1,0
Lengyelország	-	1,0	-	0,9
Németország	1,2	3,5	2,1	2,7
Franciaország	1,9	5,2	-	3,7

* A vizsgálatba vont országok statisztikai hivatalából származó átlagos fogyasztói ár. Az árak ÁFA-t nem tartalmaznak.

** A táblázat mutatószámai az egyes országok fogyasztói árának arányát mutatják a magyar árhoz képest.

Forrás: KSH, ZMP, www.agreste.agriculture.gouv.fr, www.stat.gov.pl

Az előzőekben bemutatott termelői árakban tapasztalt eltérésekhez képest, még nagyobb különbségek figyelhetők meg a fogyasztói árak összehasonlítása során a vizsgálatba vont országok között. A hazaihoz képest jóval magasabb francia és német friss

zöldség-gyümölcs fogyasztói ár a magyar termelői árnál magasabb jövedelmet biztosít a piaci szereplőknek. Kérdés, hogy az elérhető jövedelem milyen arányban oszlik meg a termelők és kereskedők között ezekben az országokban. **A termelői szféra nagyobb koncentrálttsága alapján valószínű, hogy az említett tagállamokban a termelők tárgyalási pozíciója jobb a hazai termelőkéhez képest, vagyis magasabb átadási árat tudnak kiharcolni, amely magasabb fogyasztói árakat von maga után.** Figyelemre méltó, hogy a hazai termelői ár a fogyasztói áraknak mintegy 50-60-, az alma hipermarketekben mért fogyasztói ára esetén 70-80%-át teszi ki. Francia- és Németországban a termelői ár mintegy 20-40%-a a különböző típusú fogyasztói áraknak. **A termelői árak arányát a fogyasztói árakban, kisebb mértékben a termelői árak különbsége befolyásolja, nagyobb mértékben a fogyasztói árakban meglévő különbségek** (7. táblázat, 9. melléklet).

7. táblázat

A termelői árak aránya a fogyasztói (1)* és fogyasztói (2)** árakban

Megnevezés	Országok	Termelői ár/	
		Fogyasztói ár (1)	Fogyasztói ár (2)
		%	
Vöröshagyma	Magyarország	52,3	60,7
	Lengyelország	34,6	47,0
	Németország	22,1	25,4
	Franciaország	13,7	20,6
Fejes káposzta	Magyarország	64,3	57,9
	Lengyelország	-	43,6
	Németország	39,5	43,9
	Franciaország	-	-
Sárgarépa	Magyarország	-	67,9
	Lengyelország	36,1	27,2
	Németország	54,1	42,7
	Franciaország	36,0	41,4
Alma	Magyarország	50,8	75,9
	Lengyelország	82,0	-
	Németország	41,5	43,3
	Franciaország	35,3	41,3

* Az egyes tagállamok statisztikai hivatalaiból származó átlagos fogyasztói ár, ÁFA nélkül

** Hipermarket, illetve diszkont fogyasztói ár, ÁFA nélkül

Forrás: Nemzeti statisztikai hivatalok, észt fogyasztói árgyűjtés, ZMP, AKI PÁIR

Az egységes uniós piachoz való tartozás lehetővé teszi az EU piacokról való, sokszor a hazainál olcsóbb zöldség-gyümölcs termék szabad bejövetelét az országba. **Sok esetben az import termék nagykereskedelmi ára a magyarországi piacon nem magasabb, mint a szóban forgó termék termelői ára a származási ország piacán** (8. táblázat).

**Az olasz körte termelői és import nagykereskedelmi ára,
valamint a hazai termék nagybani piaci termelői ára 2005-ben**

	Január	Február	Március	Április
Nagykereskedelmi import ár a Budapesti Nagybani Piacon, Ft/kg	202	202	213	222
Termelői ár az olasz reprezentatív nagybani piacon, Ft/kg	197	197	220	248
Termelői ár/ nagykereskedelmi import ár %	98	98	104	112
Termelői ár a Nagykőrösi Úti Nagybani Piacon, Ft/kg	206	203	201	219

Forrás: AKI PÁIR, Amisweb

Az átlagos szállítási költséget levonva jól látható, hogy az importált olasz körte ára alacsonyabb, mint a származási ország nagybani piacán felmért termelői ára. A piacszerzés, illetve az importáló országban jelentkező erős kínálat levezetése érdekében a kivitt termék ára alkalmazkodott a hazai (magyarországi) árszinthez. Ez feltételezi, hogy az import termék termelői ára és önköltsége közötti árrés megengedi az alacsonyabb importár alkalmazását is az elérendő cél érdekében.

Természetesen nem minden import termék esetében figyelhető meg, hogy az importár alacsonyabb az importáló ország nagybani piacán elért termelői árnál. Ezt főleg a nem tárolható termékeknél figyeltük meg. A 9. táblázatban jó látható, hogy a Franciaországból származó karfiol francia nagybani piaci árának mintegy kétszerese a budapesti nagybani piacon felmért import nagykereskedelmi ár. Később, a magyarországi termelésű karfiol piacra lépésével csökkent az importár és a hazai termék felfutásával az import termék kilép a magyarországi piacról. Ebben az esetben az import termék ára nem alkalmazkodott a hazai árszinthez.

**A francia és az olasz karfiol termelői és import nagykereskedelmi ára,
valamint a hazai termék nagybani piaci termelői ára 2005-ben**

Származási hely	Ár típusa	Január	Február	Március	Április	Május
Franciaország	Nagykereskedelmi import ár a budapesti nagybani piacon, Ft/kg	190	196	248	157	196
	Termelői ár a francia reprezentatív nagybani piacon, Ft/kg	86	146	122	99	101
	Termelői ár/nagykereskedelmi import ár, %	45	74	49	63	51
Olaszország	Nagykereskedelmi import ár a budapesti nagybani piacon, Ft/kg	-	-	174	139	-
	Termelői ár az olasz reprezentatív nagybani piacon, Ft/kg	-	-	122	99	-
	Termelői ár/nagykereskedelmi import ár, %	-	-	70	71	-
Magyarország	Termelői ár a budapesti nagybani piacon, Ft/kg	-	-	-	391	203

Forrás: AKI PÁIR, Amisweb

Magyarországon az alacsonyabb hipermarket fogyasztói árak a nagybani piaci árnál is alacsonyabb beszerzési árakat feltételeznek, vagyis a hazai termelők kereskedelmi láncokkal szembeni kedvezőtlen alkupozícióját mutatják, amely sokszor önköltség alatti, illetve közeli termelői átadási árakhoz vezet (10. táblázat)

A görögdinnye 2005. évi áralakulásában a fentiek jól tükröződnek, ugyanis a görögdinnye nagybani piaci termelői ára megegyezik a hipermarketben felmért fogyasztói árral.

A magyar friss zöldség-gyümölcs termelőket nem csak az alacsony beszerzési ár érinti hátrányosan, hanem az is, hogy az olcsó és sok esetben gyenge, az uniós követelményeknek nem megfelelő import áru döntő hányada a kereskedelmi láncokon keresztül érkezik az országba. A fogyasztói árból számolt, feltételezett beszerzési ár alacsonyabb, mint a nagybani piaci termelői ár, illetve az importból származó görögdinnye fogyasztói ára is közel van a hazai termelői árszinthez, ami ennél lényegesen alacsonyabb beszerzési árakat sejtet (10. táblázat).

A hazai termesztésű és az import görögdinnye ára 2005-ben

Ft/ kg

Származás	Ár típusa	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35
		hét												
Nagybani piac	Belföldi termék termelői ára	-	-	83	61	50	44	42	34	26	25	22	17	19
	Import termék nagykereskedelmi ára	103	106	101	74	67	-	-	-	-	-	-	-	-
Hipermarket	Import termék fogyasztói ára	137	137	83	60	69	69	-	-	-	-	-	-	-
	Belföldi termék fogyasztói ára	-	-	-	-	-	-	43	48	48	24	23	22	22

Forrás: AKI, PÁIR

3. A főbb megállapítások

A hazai és nemzetközi vertikális árszerkezet és -tendenciák bemutatása néhány fontosabb termékpályán (hús, baromfi, olajos magvúak, gabona és zöldség-gyümölcs) az egységnyi végtermék előállításához szükséges alapanyag-árak, a feldolgozói értékesítési és fogyasztói árak szintjének és arányának a vizsgálatára épül a különböző országokban. A végtermék-árak és a végtermék előállítása érdekében felmerült alapanyag-ár (alapanyag-költség) alapján néhány termék esetében a keletkező bevételek is bemutatásra kerülnek, amelyek nagyságát többek között az anyagban is tárgyalt vertikális koordináció különböző formái és ezzel összefüggésben a termékpálya fázisok érdekérvényesítő képessége is befolyásolja. A főbb megállapítások a következők:

- **A sertés- és csirkehús termékpályát** vizsgálva sok hasonlóságot lehet találni. Mindkettőre jellemző (baromfinál jobban) a termelés döntő részét átfogó termelői horizontális, és/vagy termelői és feldolgozói szakaszok vertikális integrációja az Unió régi tagállamaiban. (A sertéshús termékpályán éppen a vertikális integráció klasszikus példajaként emlegetett Dánia és Hollandia esetében a termékpálya vertikális árszerkezetének vizsgálatát nem végezhetjük el.) Ennek következtében a termékpályák tevékenysége az EU-15-ökben kevésbé tagolt a csatlakozó új tagállamokéhoz képest, amelynek előnyeit próbáltuk érzékeltetni az anyagban.

A sertés élősúlyos nettó termelői áraiban 20-30 Ft-os eltérések tapasztalhatók 2004-2005. évek átlagában a vizsgálatba vont országok között. Legalacsonyabb az élősúlyos ár Franciaországban, Magyarország ára a középmezőnyben található. Hasonló különbségek figyelhetők meg a nettó feldolgozói értékesítési árban is, legalacsonyabb a francia ár, ezt követi a lengyel. Magyarország feldolgozói értékesítési árainál csak a német és valamelyest a szlovák árak magasabbak. Az igazán nagy különbségek a nettó fogyasztói árakban vannak, amelyek közül a magyar ár az egyik legalacsonyabb. Messze magasabbak a holland, francia és német nettó fogyasztói árak. A sertés karaj termelési fázisainak alacsonyabb árai, alacsonyabb költségekre is utalnak, amelyek az egyes fázisokban magasabb jövedelmek elérését, a piaci stratégiában pedig nagyobb ármozgást engednek meg. A sertéshús termékpálya árszerkezetének vizsgálata során az is jól látszik, hogy az újonnan csatlakozó országokhoz képest (Lengyelország kivételével), a régi tagállamokban a jóval magasabb fogyasztói árak és a termelési fázisok alacsony árai a jellemzőek. Feltételezhető, hogy a sertéshús termékpálya végtermékén (sertés karaj) keletkező magasabb bevételből a termelési fázisok is különféle módon részesedhetnek.

A **vágócsirke** árakban levő különbség a vizsgálatba vont országok (jóval több adat állt rendelkezésre a sertéshúshoz képest) között nagyobb, mint a vágósertés esetében, a csirkehús árakban pedig a tagállamok közötti szóródás eléri a 150 Ft-ot is kilónként. 1 kg 65%-os csirke előállításához szükséges alapanyag termelői ára 2004-2005. évek átlagában Cseh- és Lengyelországban a legalacsonyabb, a szlovák ár a magyarral azonos szintű. A feldolgozói értékesítési árakat tekintve a magyar árnál csak a német és a francia árak magasabbak. A fogyasztói árakban valamivel kisebbek a szélsőségek, mint a sertéshúsnál, de a csirkehúsnál is igaz, hogy a régi tagállamokban a fogyasztói árak másfél, kétszer nagyobbak, mint az új tagállamokban. A csirkehús termelői és feldolgozói értékesítési árai

közötti összehasonlítás során megfigyelhető olyan összefüggés is a különböző országokban, hogy egy magasabb termelői árhoz (pl. UK, Olaszország) alacsonyabb feldolgozói ár tartozik a többi országhoz képest. A magasabb fogyasztói árak az EU 15-öknél, a termékpálya összességében nagyobb bevétel tesznek lehetővé, mint az új tagállamokban. A bevételekből az újonnan csatlakozó országoknál egyértelműen hatékonyabb termelési fázisok vagy a vertikális integráció kiterjedésétől függően részesedhetnek feltételezésünk szerint, vagy a termékpályán belüli részvénytársaságban történő tőkeáramlás és -kiegyenlítődség révén jutnak a tevékenységükből közvetlenül származó bevételeken kívül még egyéb forrásokhoz.

- **A növényi olajok** esetében a francia, holland, német és olasz napraforgóolaj-termékpályát hasonlítottuk össze a hazaiakkal. Az alapanyag, nyersolaj- és finomított olajok ártendenciája a vizsgálatba vont országok között éppen Magyarországon a legérdekesebb. Az alapanyag költsége (ára) a finomított olaj árának csupán 58%-a Magyarországon, szemben a holland 70%-kal. Az eltérő arány oka a hazai gyártó monopolereje, amely lehetővé teszi, hogy Magyarországon alacsonyabb napraforgómag felvásárlási árakat alakítson ki, mint Nyugat-Európában és magasabb ömlesztett finomított napraforgóolaj értékesítési árat, mint Hollandiában. A hazai piacon jelenlevő növényi olaj-feldolgozó Magyarországnak a hazai olajfogyasztás ellátását tűzte ki célul. A megtermelt többlet-alapanyag magexport formájában hasznosul, nem magasabb feldolgozottsági fokú terméként. A gyár régiószintű optimalizálása során a hazai kapacitások bővítésére nem került sor. A hazai mezőgazdasági szereplők számára tehát biztos, de a nyugati árakhoz képest alacsonyabb áron való értékesítést biztosít a monopolhelyezettel bíró magyarországi gyár, ugyanakkor a fogyasztók számára a nyugati színvonaltól nem elmaradó, sőt azt meghaladó értékesítési árakat, és ennek megfelelően magasabb napraforgóolaj fogyasztói árakat diktál a régi tagállamokhoz hasonlítva. (A magyarországi és nyugat-európai fogyasztói árak vizsgálatba vont valamennyi országra kiterjedő, összehasonlítását megnehezíti, hogy a nyugat-európai statisztikákban „sütő olaj” címen nem csak a napraforgóolaj fogyasztói ára szerepel, hanem a fogyasztásban részt vevő más, drágább, értékeesebb növényi olaj típus is. Ugyanakkor ismeretes, hogy a fejlettebb tagállamokban, a fogyasztásban, magasabb arányban fordulnak elő a különlegesebb, drágább olajok. Magyarországon ugyan az említett olajok fogyasztása évről-évre bővül, de az összes növényi olaj fogyasztásán belül még kisebb az arányuk.)
- **A gabonafélék** (búza, kukorica) esetében az alapanyag termelői és értékesítési fázisát hasonlítottuk össze a termelői, illetve kereskedői szintű értékesítési árak alakulása szempontjából a vizsgálatba vont néhány ország között. Megállapításra került, hogy a tagállami működés az egységes uniós gabonapiacra egy sor változást hozott a magyarországi piaci folyamatokban. Ezek közül kiemelt jelentőségű, hogy a csatlakozás második évében már főleg a kukorica termelői árában az intervenció ármegtartó képessége valamelyest megfigyelhető. Az intervenció piaci szabályozás hatására a csatlakozó országokban a belső árszint, az intervenció ár szintjére emelkedve gyengíti a tagállamok tényleges exportját a korábbi lehetőségekhez képest, amelyek az egyéb tényezők (exportpiacok átrendeződése, szállítási költségek emelkedése, stb.) hatására egyébként is romlottak. A felsorolt tényezők miatt a csatlakozás előtti kivitel szintjének elérése elsősorban búzánál

2004-2005-ben, csak az egységes piac hagyományos exportőreinek kikötői áraihoz képest alacsonyabb magyar határparitásos exportárral volt lehetséges, amely alacsonyabb volt az intervenciós árszintnél is.

- A vizsgálatba vont friss **zöldség-gyümölcs termékek** értékesítése során keletkező árreket, illetve a piaci szereplők által elérhető jövedelmeket hasonlítottuk össze a vizsgálatba vont régi és új tagállamok között. A termelői és különböző forrásból származó (az átlagos értékesítési irányt mutató, valamint a kereskedelmi láncok felé történő értékesítésből származó) fogyasztói árakat 2005-re vonatkozóan tudtuk begyűjteni. (Az árinformációk bővülésével az összehasonlítást el kell végezni több évre vonatkozó árinformációk átlaga alapján is.) A termelői árak a vizsgálatban szereplő termékkörre vonatkozóan kisebb mértékben szóródnak, mint a fogyasztói árak. A friss zöldség-gyümölcsre vonatkozó hazainál jóval magasabb francia és német fogyasztói árak összességében nagyobb bevételt biztosítanak a piaci szereplőknek, mint Magyarországon. A régi tagállamokban a termelői szféra nagyobb koncentráltága alapján valószínű, hogy a termelők magasabb átadási árakat tudnak kiharcolni előnyösebb helyzetük és a magasabb fogyasztói árak alapján a hazai termelőkéhez képest. Ez a megállapítás azért érdemel figyelmet, mert az összeállításban szereplő termékek közül egyedül a friss zöldség-gyümölcs termékek kerülnek a mezőgazdasági termelőktől közvetlenül a kereskedelmi egységekbe. A termelői árak arányát kisebb mértékben a termelői árakban megfigyelhető különbségek, nagyobb mértékben a fogyasztói árakban meglévő eltérések befolyásolják.

Az alacsonyabb hipermarket fogyasztói árak Magyarországon sokszor a nagybani piaci árnál is alacsonyabb átadási árakat feltételeznek. Az egységes uniós piachoz való tartozással az EU-ból sokszor a hazainál olcsóbb zöldség-gyümölcs termék szabadon érkezik az országba. A behozott termék ára az átlagos szállítási költséggel csökkentve sokszor alacsonyabb, mint a származási ország nagybani piacán tapasztalt ár. Vagyis a piacszerzés, illetve a kínálat levezetése érdekében az országból kivitt termék ára alkalmazkodott a terméket befogadó ország hazai árszintjéhez, amely azzal jár, hogy az importáló ország lemond a jövőbeni célok elérésért a jelen bevételének egy részéről, de lehet az is, hogy a belföldi termelői ár és a termék önköltsége közötti árrés a külpiazi árak alakításában nagyobb mozgásteret enged.

Rövidítések jegyzéke

AGRESTE	Ministere de l'agriculture et de la peche, la statistique agricole (<i>Mezőgazdasági és Halászati Minisztérium, Mezőgazdasági Statisztika</i>)
AGRIMIS	Portal für Agrarmarkt-Informationssysteme (<i>Közép-Kelet-Európai Agrárpiaci Információs Rendszer</i>)
AKI	Agrárgazdasági Kutató Intézet
ATIS	Agrárne trhové informácie Slovenska (<i>Mezőgazdasági Piaci Információs Rendszer, Szlovákia</i>)
DEFRA	Department of Environment Food and Rural Affairs (<i>Környezetvédelmi, Élelmezésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium</i>)
EU	European Union (<i>Európai Unió</i>)
FAO	Food and Agriculture Organisation (<i>Az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete</i>)
FVM	Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
GDP	Gross Domestic Product (<i>Bruttó Hazai Termék</i>)
GFK	Gesellschaft für Konsumforschung (<i>Fogyasztói Magatartás Kutató Társaság</i>)
HGCA	The Home-Grown Cereals Authority (<i>Hazai Termesztésű Gabonafélék Hivatala</i>)
ILO	International Labour Organisation (<i>Nemzetközi Munkügyi Szervezet</i>)
INSEE	Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques (<i>Statisztikai és Gazdasági Tanulmányok Nemzeti Intézete</i>)
ISMEA	Isituto di Servizi per il Mercato Agricolo Alimentare (<i>Piackutatási és Piactájékoztató Intézet</i>)
ITP	Institut Technique de Porc (<i>Sertés Kutató Intézet</i>)
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
MINROL	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju WSI (<i>Mezőgazdasági Minisztérium, Lengyelország</i>)
PÁIR	Piaci Árinformációs Rendszer
USDA	United States Department of Agriculture (<i>Amerikai Egyesült Államok Mezőgazdasági Minisztériuma</i>)
ZMP	Zentrale Markt- und Preisberichtsstelle für Erzeugnisse der Land-, Forst- und Ernährungswirtschaft GmbH (<i>Mezőgazdasági, Erdészeti és Élelmiszer-gazdasági termékek Központi Piac és Árfigyelő Szolgálat</i>)

Felhasznált irodalom

1. Johann Brazda - Dr. Robert Schedivy: A szövetségi rendszer Ausztriában, Szövetkezés, 2000. 1-2.
2. Béládi K. - Tunyoginé Nechay V. - Kiss Gy. - Vágó Sz.: A tej vertikum piaci folyamatainak, valamint a költség-, ár- és jövedelem alakulásának vizsgálata. AKI Kézirat, 2003.
3. Fertő I.: Vertikális koordináció a mezőgazdaságban, Közgazdasági Szemle, 1996. november
4. Hegedűs M. - Pichovszky K. - Vánicsék M. - Viszt E.: Az integráció hatásai kiemelt gazdasági ágazatokban (ingatlanszektor, szállítás-logisztika, élelmiszeripar, Európai Műhelytanulmányok104.)
5. Juhász A. - Seres A. - Stauder M.: A Kereskedelmi koncentráció hatásának egyes kérdései, Közgazdasági Szemle, 2005. október
6. Juhász A. (szerk.)-Béládi K. - Kertész R. - Kürti A. - Stauder M.: A piaci erőviszonyok alakulása a belföldi élelmiszerpiac szereplői között, Agrárgazdasági tanulmányok, 2005/3 sz.
7. Orbánné Nagy M.: Az élelmiszerfogyasztás és a fogyasztói árak konvergenciája Magyarország és az EU között, Agrárgazdasági tanulmányok, 2003/5. sz.
8. Szabó G.: A szövetségi vertikális integráció lehetőségei a magyar élelmiszergazdaságban. Szövetkezés, 2000/1-2.
9. Tóth L.: A nyugati vertikális integrációk és szövetkezetek hasznosítható tapasztalati a magyar élelmiszergazdaság jövője szempontjából (az OTKA TO22799. sz. kutatási téma keretében készült résztanulmány) Szövetkezés, 2000. 1-2.

MELLÉKLETEK

A sertés karaj vertikális árszerkezete* a 2004-2005. évek átlagában

Ország	Vágósertés termelői ára		Sertés karaj		Alapanyagár aránya	
	Tényleges Ft/kg élő súly	1 kg sertés karaj előállításához szükséges Ft	Tényleges feldolgozói értékesítési ára Ft/kg	Tényleges fogyasztói ára** Ft/kg	Feldolgozói értékesítési árban %	Fogyasztói árban %
Magyarország	267,97	352,91	740,00	913,72	47,69	38,62
Németország	287,02	378,01	783,00	1422,90	48,28	26,57
Hollandia	249,34	328,38	-	2198,11	-	14,94
Lengyelország	252,02	331,91	687,00	1183,98	48,31	28,03
Franciaország	236,11	310,96	661,95	1643,13	46,98	18,92
Szlovákia	270,94	356,83	746,55	851,26	47,80	41,92

* Az árak nem tartalmazzák ÁFA-t

** Fogyasztói ár (1) és fogyasztói ár (2), az adatforrásoknak megfelelően

Forrás: ATIS, MINROL, INSEE, ITP, ZMP, AKI adatok alapján saját számítás

65%-os csirke vertikális árszerkezete* a 2004-2005. évek átlagában

Országok	Vágócsirke				1 kg 65%-os csirkehús		Alapanyagár aránya	
	Termelői ára		1 kg 65%-os csirkehúshoz szükséges alapanyag Ft	Tényleges feldolgozó értékesítési ára	Tényleges fogyasztói ára**	Feldolgozó értékesítési árban	Fogyasztói	
	Tényleges	Értékarányos						
	Ft/kg		Ft/kg		%			
Csehország	172,40	155,10	238,70	338,30	412,10	70,55	57,92	
Franciaország	197,40	177,70	273,50	434,60	633,90	62,94	43,15	
Lengyelország	169,90	152,90	235,20	276,90	357,10	84,92	65,86	
Magyarország	175,70	158,10	243,30	377,30	496,50	64,48	48,99	
Németország	182,40	164,20	252,60	404,70	743,80	62,41	33,96	
Olaszország	217,50	195,70	301,40	351,00	676,40	85,87	44,57	
Szlovákia	176,20	158,60	243,90	362,50	421,90	67,29	57,82	
UK	185,30	166,80	256,60	343,10	821,40	74,78	31,24	

Vágócsirke átlagsúly (kg): Csehország: 1,80; Franciaország: 1,30; Lengyelország: 2,20; Magyarország: 2,00; Németország: 1,70; Olaszország; Szlovákia: 1,85; UK: 2,25.
 1 kg 65%-os csirkehúshoz mindegyik tagállamban átlagosan 1,54 kg vágócsirke szükséges. A vágócsirke értékarányos árának kiszámításakor mindegyik tagállamnál 10%-ot számítottunk a leeseő részek (pl. toll, lábvégek, stb.) értékére.

* Az árak nem tartalmazzák ÁFA-t

** Fogyasztói ár (1) és fogyasztói ár (2), az adatforrásoknak megfelelően

Forrás: EU Bizottság, Ministère de l'Agriculture et de la Pêche (Paris), ZMP (Berlin), DEFRA (London), ISMEA (Roma), AKI saját számítása alapján.

A növényi olaj (napraforgó) termékpálya termelési szakaszainak árai*
a vizsgálatban szereplő országokban

Magyar Ft/tonna	Napraforgómag		Feldolgozó értékesítési ár			Fogyasztói ár Palackozott finomított olaj
	Termelői ár	Olajmalmi belépési ár	Nyersolaj	Ömlesztett finomított olaj	Palackozott finomított olaj	
2003	50233,1	53686,0	155569,5	232168,2	232168,2	26953,3 306521,7
2004	44452,8	54828,6	140039,6	218799,7	218799,7	29159,6 301811,6
2005	47226,5	54896,5	126698,8	203432,4	203432,4	23245,5 277309,8

Forrás: AKI, KSH

Német Ft/tonna	Napraforgómag		Feldolgozó értékesítési ár			Fogyasztói ár Palackozott finomított olaj
	Termelői ár	Olajmalmi belépési ár	Nyersolaj	Ömlesztett finomított olaj	Palackozott finomított olaj	
2003	-	60512,6	-	-	-	-
2004	45609,1	59322,0	-	-	-	-
2005	-	53713,0	136826,3	-	-	20115,1 -

Forrás: ZMP, Home-Grown Cereals Authority, Mitteleuropäische Produktenbörse

Holland Ft/tonna	Napraforgómag		Feldolgozó értékesítési ár			Fogyasztói ár Palackozott finomított olaj
	Termelői ár	Olajmalmi belépési ár	Nyersolaj	Ömlesztett finomított olaj	Palackozott finomított olaj	
2003	-	64606,0	133064,0	-	-	27430,6 -
2004	-	65555,0	138573,0	-	-	27415,1 -
2005	-	61292,2	136900,6	175049,0	-	23170,9 -

Forrás: United States Department of Agriculture, MNO

Francia	Napraforgómag		Feldolgozó értékesítési ár				Fogyasztói ár
	Termelői ár	Olajmalmi belépési ár	Nyersolaj	Ömlesztett finomított olaj	Palackozott finomított olaj	Dara	
2003	-	63040,5	-	-	-	-	-
2004	-	64821,0	137133,9	-	-	28085,0	-
2005	-	59014,5	136810,1	-	-	27574,9	-

Forrás: Home-Grown Cereals Authority, Actualités Agricoles

Olasz	Napraforgómag		Feldolgozó értékesítési ár				Fogyasztói ár
	Termelői ár	Olajmalmi belépési ár	Nyersolaj	Ömlesztett finomított olaj	Palackozott finomított olaj	Dara	
2003	55835,9	-	-	-	-	-	-
2004	52332,7	-	-	-	-	-	-

* Az árak nem tartalmazzák ÁFA-t

Forrás: Istituto di Servizi per il Mercato Agricolo Alimentare, Borsa Milano

A napraforgó nyersolaj vertikális árszerkezete*

Országok	Évek	Napraforgómag		Nyers napraforgó-olaj	Napraforgó-dara	Végtermék (1 tonna nyers napraforgóolaj + 0,8 tonna napraforgódara feldolgozóértékesítési ára)	Magár/végtermékár 2,27 tonna napraforgómag ára 1 liter nyers napraforgóolaj és 0,8 tonna dara feldolgozóértékesítési árában %
		Termelői ára**	Tényleges Ft				
				1 tonna nyers napraforgó-olajhoz szükséges 2,27 tonna Ft	2,27 tonna magból előállított 0,8 tonna dara, Ft	Ft	
Magyar	2003	53 686,00	122 013,6	155 569,5	21 440,1	177 009,6	68,93
	2004	54 829,00	124 610,5	140 039,6	23 195,1	163 234,7	76,34
	2005	54 896,00	124 764,7	126 698,8	18 490,7	145 189,6	85,93
Német	2005	53 713,00	122 075,0	136 826,3	16 000,7	152 827,0	79,88
	2003	64 606,00	146 831,8	133 064,0	21 819,8	154 883,8	94,80
Holland	2004	65 555,00	148 988,6	138 573,0	21 807,5	160 380,5	92,90
	2005	61 292,00	139 300,6	136 900,6	18 431,4	155 331,9	89,68
Francia	2004	64 821,00	147 320,4	137 133,9	22 340,4	159 474,3	92,38
	2005	59 014,00	134 123,9	136 810,1	21 934,5	158 744,6	84,49

* Az árak nem tartalmazzák ÁFA-t

** Olajmalmi belépési ár

Forrás: AKI saját számítás alapján

A napraforgómag ára és szállítási költsége néhány országban 2005-ben

Napraforgó	Exportőr ország			Célország	
	Franciaország	Magyarország	Hollandia	Spanyolország	
Az ár tartalma	Nagykereskedelmi ár	Termelői ár	Nagykereskedelmi ár	Kikötői ár	
Ár, Ft/t	59014,5	47226,5	61292,0	69825,0	
Szállítási költség Rotterdamig, Ft/t	-	6800,0	-	-	
Ár + szállítási költség, Ft/t	-	54026,5	-	-	

Szállítási költség forrás: DUNA CARGO
 Forrás: AKI, ZMP, HGCA

**A háztartások friss zöldség-gyümölcs vásárlásának aránya
a különböző vásárlási helyszínek között
Magyarországon, Németországban és Franciaországban (%)**

Megnevezés	2002			2003		
	Magyarország*	Németország**	Franciaország**	Magyarország*	Németország**	Franciaország**
Hipermarket	15,0	11,4	32,0	19,0	11,3	31,6
Szupermarket	9,0		28,9	7,0		28,7
Dizskont áruház	10,0	46,6	12,2	14,0	46,6	14,0
Összesen	34,0	58,0	73,0	40,0	58,0	74,3
Kisebbségi önkiszolgáló bolt	18,0	-	-	19,0	-	-
Nem önkiszolgáló bolt	-	-	-	4,0	-	-
Szakosodott bolt	13,0	2,5	6,3	9,0	3,4	5,8
Utcai stand, piac	17,0	32,0	18,2	12,0	32,3	17,3
Nagykereskedő, C&C	-	-	-	1,0	-	-
Közvetlen értékesítés	-	3,2	1,7	0,0	3,5	1,7
Egyéb	18,0	4,3	1,0	15,0	2,8	1,0
Összesen	66,0	42,0	27,0	60,0	42,0	25,7
Mindösszesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* Háztartások vásárlási gyakorisága szerint

** A friss zöldség-gyümölcs vásárolt mennyisége alapján

Forrás: GfK, www.secodip.fr

A nagybani piaci nettó termelői ár alakulása az egyes országokban, 2005-ben

Ország	Felmérés ideje	Paradicsom	Paprika	Hagyma	Fejes káposzta	Sárgarépa	Görög-dinnye	Alma	Szilva	Őszibarack
Magyarország	9. hét	-	-	25	19	29	-	96	-	-
Lengyelország		-	-	17	22	50	-	81	-	-
Németország		-	-	42	47	78	-	140	-	-
Franciaország		-	-	31	77	97	-	196	-	-
Magyarország	22. hét	261	370	32	70	78	-	157	-	-
Lengyelország		227	-	10	62	27	-	150	-	-
Németország		240	563	47	64	110	-	140	-	-
Franciaország		339	319	37	100	112	-	122	-	-
Magyarország	35. hét	194	96	51	70	70	17	96	87	150
Lengyelország		113	-	42	32	38	56	74	42	183
Németország		364	295	82	75	92	129	164	238	203
Franciaország		197	295	74	103	86	-	221	184	197

Forrás: PÁIR, ZMP, Amisweb, www.smm.agriculture.gouv.fr, www.bip.minrol.gov.pl

A fogyasztói ár (1)** alakulása az egyes országokban, 2005-ben

Ft/kg

Ország	Felmérés ideje	Paradicsom	Hagyma	Fejes káposzta	Alma
Magyarország	9. hét	542	59	48	97
Lengyelország		-	60	-	110
Németország		480	100	122	369
Franciaország		722	337	-	478
Magyarország	22. hét	491	57	-	170
Lengyelország		-	60	-	127
Németország		356	198	-	380
Franciaország		782	354	-	517
Magyarország	35. hét	217	90	121	163
Lengyelország		-	78	-	135
Németország		416	478	191	322
Franciaország		587	347	-	520

* Importból származó termék

** A vizsgálatba vont országok statisztikai hivatalaiból származó átlagos fogyasztói ár, amely egy terméken belül a méret, minőségi osztály és értékesítési irány szerinti átlag. Az árak ÁFA nélküliek.

Forrás: KSH, ZMP, www.agreste.agriculture.gouv.fr, www.stat.gov.pl

Termelői, fogyasztói (1)*, valamint fogyasztói (2)
árak a vizsgált országokban, 2005-ben**

Ft/kg

Megnevezés	Ország	Termelői ár	Fogyasztói ár	
		Nagybani piac	(1)*	(2)**
Vöröshagyma	Magyarország	36,0	69,0	59,0
	Lengyelország	22,8	66,0	48,0
	Németország	57,3	258,0	225,0
	Franciaország	47,5	346,0	231,0
Fejes káposzta	Magyarország	53,0	82,0	91,0
	Lengyelország	38,9	-	89,0
	Németország	61,9	156,0	141,0
	Franciaország	93,5	-	-
Sárgarépa	Magyarország	59,0	-	87,0
	Lengyelország	38,3	106,0	141,0
	Németország	93,0	173,0	219,0
	Franciaország	98,3	273,0	238,0
Alma	Magyarország	116,0	143,0	153,0
	Lengyelország	101,5	124,0	-
	Németország	148,1	357,0	342,0
	Franciaország	179,8	505,0	436,0

* Az egyes országok statisztikai hivatalaiból származó átlagos fogyasztói árak.

** Hipermarket-diszkont fogyasztói ára.

Az árak nem tartalmazzák ÁFA-t

Forrás: Nemzeti Statisztikai Hivatalok és észt fogyasztói árgyűjtés, ZMP, AKI PÁIR

